
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 05 12 02 030 7

תואר פני שלמה

מרגלית קטנה מגנזי שלמה אשר הניח אחריו ברכה עטרת ראשינו אאדמו"ו הרב המפורסם בתורתו ובצדקתו נדיב ושוע הישיש כקש"ת מוה' שלמה בהרב מוה' יוסף לאנדסבערג מפאזען, הנודע בפולין גדול בשם ר' זלמן פאזנער מלובראנץ זצוק"ל לה"ה.

סבת שם המחברת, מטרתה ותכלית חפצה מבוארים בהקדמה.

הוצאנו לאור לבקשת משפחתו מיודעיו ואנשי בריתו, ומטעם צדקת הרב המחבר,

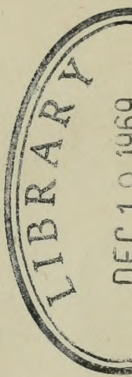
אנחנו בניו תלמידיו ומשרתיו עושי רצונו, כפי המבואר בתוך הספר.

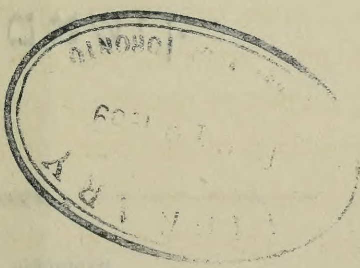
נדפס בק"ק

קראטאשין.

Krotoschin 1870.

Druck von B. L. Monasch & Co.

LIBRARY
DEC 1 0 1969

TORONTO

הקדמה.

ישתבח הבורא ויוצר הכל, אשר אין חקר לתבונתו, ואין קץ לגבורתו, ובאהבה רבה נתן לנו את תורתו, הגומל חסדים טובים בחמלתו, לשומרי פקודיו ועובדי עבודתו, אשר החייני ועד הנה עזרני, ובדרך אמת ברוב חסדיו הנחני, ובזכות אבותי הקדושים עד לגבורות הגעני, וזכני לראות בשמחה בנים יקרים ונכבדים, עוסקים בתורה בעבודה ובגמילת חסדים, גם הבנות היקרות וכלותי המאושרות ביראת שמים מפוארות, כמו כן חתני הנאהבים והנעימים, נכדי היראים והתמימים, ובני ביתם וצאצאיהם הנחמדים, ההולכים בדרך ישרים, ה׳ ברחמיו יגן עליהם ממרומו, ויפרוס עליהם סוכת שלומו, נצח יראו אור, עד דור דור!

והנה אתם הנאהבים והיקרים בקשתם ממני לשלוח לכם את תואר פני מצויר במלאכת אומן, למען היות לכם לזכרון עולם, לכן עתה באתי להשיב לכם כי לא מחשבותי מחשבותיכם. הנה מאז הייתי לאיש הקדשתי עתותי לעבוד את ה׳ ובתורתו הגיתי יומם ולילה, ועל משמרתי עמדתי בחיל וכח ללון בעומק הלכה ואגדה. וגם אחרי כן אשר לגודל ההכרח יגעתי ומצאתי הון בחסד עליון בעסק פרנסת ביתי, שנסתי את מתני וטרחתי הרבה לגדל

* * *

את בני לתורה ולעבודה, ללמוד וללמד עמהם וגם עם תלמידים הגונים וחברים מקשיבים לקולי, אשר ספחתים להם לחברה, כיד ה' הטובה עלי. ומרוב שרעפי בקרבי למלאות תשוקתי הגדולה ונפתולי אלהים נפתלתי נגד שטנת הזמן ומהומות העת וקורות נוראות פַג לבי מתאות הבלי עולם והענוגות בני אדם ולא עלתה על לבי לקחת לי מועד למען שבת אצל אומן לצייר את תואר פני. ועתה הנה זקנתי ושַבתי ומה תחזו בדמות אשר הדרו בל עמו? אך לעשות רצונכם חפצתי על כן אמרתי אני אל לבי זאת אעשה לכם למלאות חפצכם: הלא ידעתם כי לא מרשמי פניו יִבדל ערך האדם מאדם. לא בתואר אפיים יֶתר איש מרעהו, לא לפי קומתו, יקרתו, ולא לפי צורתו, מעלתו, הן לא בגלמו הנראה לעין מוחש החזק הוא הרפה. או בדמותו המקריית השמנה היא אם רזה יכובד אנוש — כי אם בתואר פניו הפנימיים, הלא המה כל מעיניו ורעיוניו, מחשבותיו ועשתנותיו, הגיונו ודמיונו, חפצו ורצונו, דבורו וספורו. הגיגו ומנהגו. מהלליו ומעלליו, כי זה כל האדם, בם יוציא תעלומות חכמה ודעת ופעולת אדם לכבוד ולתפארת, בם יֵראה החוצה דמות צלמו האמתי ואור פניו אשר לא ישונה —.

לבן עתה הֵא לכם דמות דיוקני ודמות דיוקני אבותי למעלה בקודש עד תואר פני שלמה הזקן אשר שמו בקרבי, קחו מידי מחברת אחת קטנה אערכה לפניכם במעט אומר ודברים אחרים ממעשי מחשבותי עוד ינובון בשיבה חרות על הגליון בעט סופר בין אצבעותי הבריאים בישע אלקי', כוללה בקצרה: כל חפצי וישעי במספר ימי מגורי על האדמה. תולדותי וקורותי. גם תחוה דעת קדושת צור חוצבתם למען תזכרו ותזהרו לבלתי לנבל ח"ו ולחלל נזר תפארת אבותיכם השתולים בגן ה'.

והיה לכם המחברת הקטנה הזאת כמו אולם היכל שרים אשר

* * *

סביב שתו על הקירות צורת אבותיהם גבורי חיל אנשי שם ובעלי תרסין משוחים בששר מעשה ידי אומן ביקר ותפארת למזכרת עולם לדור אחרון. ככה תחוקו דברי אלה בששר אהבה על קיר לבבכם עדי תאמרו: הנה זה עומד אבינו הזקן עלינו, פיו יביע אומר ושפתותיו נוטפות עסיסי רמוני חכמתו ומוסריו כאשר היינו באמנה אתו, ובזה תשאו תמונתי ועוז פני אביתי בקרב רוחכם, ומצומדים יהי' כאבני קודש על לוח לבבכם לזכרון לפני ה' תמיד!

ממחברת תמונתי הזאת עיניכם תחזינה כי תמיד כל חפצי ותשוקתי היתה וכל מזימותי נקבצו יחדיו לכונן מטרה אחת, והוא להחזיק בעמוד חזק ואמיץ ועץ פרי החיים, הוא עשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם. ומתחתיו יקירו מים חיים אשר יפרד והי' לארבעה ראשים: (א) להגות באהבת ה' ולספר תהלתו תמיד. (ב) להשכיל ולהשתדל בהישר גם לבות בני אדם לאהבתו ולעבודתו. (ג) להזכיר לטוב גם מיודעיו ואנשי בריתו המטיבי' עמו. (ד) ולתת כבוד בפה ובפועל לאבותיו הקדושים אשר בזכותם הי' ה' בעזרתו.

(א)

להמטיב האמתי יתברך ויתרומם שמו, תודה אתן בכל לבבי, המעטרני אך טוב וחסד בלי הפסק רגע, הנסתרות לאין קץ וחקר והנגלות מבלי ספורות למו. ומהם אשר סבב לחייתי מהורים צדיקים ישרי לב מגזע אחד מלב קדושים כנר מטעם אך להתפאר, המה חגרו בעוז מתניהם להחזיקני בכל אופני המועיל יותר הרבה ממה שהטבע תתאוה להֵניק ויותר ממה שהנפשות האבות רוצים לעשות עפ"י מנהג העולמי. רב לכם קדושי עליון, כי כל הכחות האצלתם עלי, גם שלמתם כדרי החִנוך והנהגה הישרה, ותִדד שנתכם מעיניכם למען העניק אותי מכל טוב, וככה במוסר הַשכל בנועם אמרותיכם השפתם הטבתם להראות לפני דרך חיים, ומאין באתי ממקור הקודש, ומה האנשים שלשלת גזע צדיקים יושבי סתר עליון, לבלתי נכבל למענם פליטה הנשארת, ולמען עלות באורח סללו בצדקתם ולא אסור מיוצב דגל מחנותם.

ובהגיע תור שנותי במספר הימים תרתם לי מנוחה בבית איש נכבד אבי סגולתי, אשר יחדיו שפעת ברכתם עלי ראשי הֵריקו. תתענגו בעדן גן אלקים, והיתה מנוחתכם כבוד בגנזי מרומים!

עודני באבי ואון בחרותי, הפליא ה' חסדו עמדי להמציא לפני עזרתי מקודש בשנת תקנ"ח לפ"ק היא האשה היקרה והאם הנכבדה מ' הינדא ז"ל בת הרב הנגיד מוה' אילק לאסקי ז"ל (ממשפחה מפוארה*) ומגזע בעהמ"ח ידי

*) משם הולכו משפחות לאסקי, כאשעלסקי, הירשענבערג הנודעות במחוז פולין גדול.

מסה על המדרש רבה, ולמעלה בקודש עד המהרש"ל ורש"י כמבואר בהקדמת ספריהם) אשר בדרך השגחה פרטית והזדמנות פלאות ע"י אנשים יקרים ונכבדים אשר קורא הדורות מראש לדבק כי טוב הוא, לברכת חיים ושלום עד עולם. בפועל ידה ובתום לבבה עסקה בכל עוז במסחר והעמיסה עליה עול המרכולת, למען אשב בהשקט מספר שנים לשקוד ולהתגבר בעסק התורה להעמיק בספרי הראשונים והאחרונים ובדברי אגדה וחקירה. גם אביה הרב ז"ל ואמה בת חיל אסתר ז"ל החזיקו בידי לעמוד על המשמר בתורת ה' עד אשר הצלחתי בלמודי ויצא לי שם בין תלמידי חכמים ונכבדות מדובר בי להקימני על ולהושיבני בראש על כסא הרבנות באחת המקומות קהלות ישרות, אכן נלעתי הקרה בעלתה הנכונה הרחיקה אותי ולקבל המשרה על שכמי, רק אשליך על ה' יהבי כי הוא יברך מלאכתי במסחר וקנין והמעט אשר לפני יפרוץ לרוב, ואפס כי העת אשר אוכל לפנות עצמי ממסחר אותה אקדיש לגבוה לתורה ולעבודה בכל מאמצי כחי, וככה אשתדל להורות גם בניי בדרכי ה' ולחבר אליהם בחורי חמד להדריכם בארח סלולה, בתנ"ך ובגמ' ופוסקים. שמעתי לעצתה, אזרתי חיל והטתי שכמי הרך והענוג לסבול עול העסקים לא הורגלתי בהם מעולם, ולא עצרני הגשם והשלג והקור והחום מנסיעות רחוקות קשות ורעות בין עם נכרי לשונם לא שמעתי, בין הרי חול ועמקי עבטיט, באין מחי' ומלון סדר ותקון ובאמונת אומן נשאתי כל הטורח והמשא ועול המדהבה ובהלות בתמורות עתות בצרות ומלחמות נוראות, ונתתי תודה לאל גומל כי שמרני מפגעים עזרני מתלאות והצלחני בעסקי לעשות חיל לבנות ביתי כמו רמים ולהחיות את ביתי לשם ולתהלה. גם בלכתי בדרך לא מנעתי עצמי מלהגות בתורת ה' ולהשיב נפשי השוקקה מנוף דבשה, וכמו שנ' בתמני' אפי: אשרי תמימי דרך וגו' הנה יתנה תוקף האומר מב' כתות, אחת שתורתם אומנתם והמה ההולכים ומתגברי' כמעין בתורה ובמע"ט — והב' העוסקים במרכולת וקנין ונאחזים בסבך המסחר והמתי' עוברי אורחות ימים ומדינות רבות בין כנעני ארץ, והמה נוצרי עדותיו במצפוניהם ובכל לב וקרב ידרשוהו, ולהם יתן היתרון כי אף גם זאת שלא פעלו עולה לשום איש מרוב חברת אנשים

הנאחזים אתם בסבך העסקים ובמשאות שונות ובכ"ז עמדו בנסיון להתרחק ממון, ועולה לא תדבק בכפם, רק באמת ובמישור ילכו בדרכי ה' עם אלקי' ואדם· אכן כת הראשונה דבר אין להם עם איש ועם בני אדם לא ימגעו (וכמאחז"ל, מו"מ יש ביניכם קנאה יש ביניכם)· כאשר שבתי בשלום אל נות ביתי מנסיעתי בכל פעם, וכמעט סדרתי מסחרי ועסקי, מצאתי נופש ומרגוע באהלי שם. כי פקדתי את כבשי וגדרות צאני לרעותם על נהרי נחלי עדן, וגם החלפתי כח ואון לראות נפלאות מתורתנו ולהבין אמרי ספר ודברי חכמים וחידותם וכמ"ש חשבתי דרכי ואשיבה רגלי וגו' יאמר ע"י התלאות אשר סבבוהו בדרך מסעו ורוב הנסיונות אשר ראו עיניו מזה למד הרבה חכמה ומוסר, וגם הוסיף דעת את ה' כי חזו עיניו יקרת הטבע מכמוני הבריאה וצפוני טמוני התולדה, ואיך חסדי ה' פורשים כנפיהם על כל הנבראים ועל כל הדברים הנעשים בשמים ובארץ, והי' לו בזה דרך ישר לרגל המלאכה בעבודת הקודש, כי ע"י כך תפקחנה עיני לראות נפלאות מתורתך מעולם לא שערתים, ומהם אבינה להבין תעלומות מצותיך, ולהבחין ביתר שאת ע"י עזר הנסיונות את פלאות עדותיך וטעמי ורמזי פקודיך, זהו, ואשיבה רגלי אל עדותיך·

בימים ההם חברתי מחברת זמיר עריצים והיא מדברת מגנות הגאה והגאון אשר ילבשו נערי התלמידים המעפילים להשפיל כבוד חכמי האמת מסבת שכל חד ומהיר אשר חלק להם ה' אבל אין להם מנוחה והתבוננות לשקוד על דלתות בית הספר להעמיק ולהשכיל ולשקול בפלס ומאזני צדק כל למודי מוסר ודברי אמת· גם חברתי ס' גל עד וזה תכריך מוסר השכל במליצות שונות ל"ג מכתבים, אשר כתבתי להורות את בני היקרים שי' אשר בע"ה מן גדיים נעשו תישים [הנה מקום אתי פה להזכיר לטוב ולתהלה את הרב הגאון וה"ג הצדיק העניו המליץ המפורסם מוה' נח האב"דק לובראכן זצ"ל אשר הי' למופת ולנס לבני כמו לכל בני הנעורים דעדתינו המסתופפי' בצל בהמ"ד דשם] ושלחתים החוצה ללמוד בישיבות מפורסמות, ומדאגה מדבר פן יגלו למקום מים רעים ומדות פרועות כי יתערבו עם שונים אנשי לצון חמדו להם, או

יתחברו לרעים רעים פחותי הערך אוהבי שיח ושלשול, או יפגעו בקנאים פוגעים מבהילים ומהבילים מדרך מוסר לא ידעו, לכן אמרתי ה ג ל ה ז ה עד ביני וביניהם אף ממרחק כי יפרדו מבית אבותם, לבלתי סור מכל המצוה ולבלתי לכת אחרי הבחורים נערים כבערים אשר בפיהם חרפות לחרף ולבזות כל בעל מדע ואנשי מדות נכוחות ובעלי הרגש זך, יען לא מחשבותם מחשבותיהם, או לא חלקו להם כבוד כדמיונם, או לא יזילו מכיסם מתן ומנה כרצונם. גם הזהרתים ללמוד בעיון ובעומק הדק היטיב ולא לעוף מענין לענין כאשר ידאה הנשר, וככה לא ימהרו ויחליטו לגדף חברו שלא ידע בין ימינו לשמאלו, כמנהג בחור פרא אדם אשר בשגעון ינהג והוא לא ידע ואשם כי חרף איש נקי והולך לתומו.

ככה גם לפני הבנים הצעירים שי' יגעתי לקבץ מכתבים נעימים (—בשבתי בחנותי בימי הקור או השרב) המלאים כל חנוך טוב ונכון, להרים מכשול מדרך נעורים, להרחיקם מן הטיול והבטלה, מדברי היתול ומשולחן המשחק, ולהוקיר בעיניהם החריצות והשקידה, גם לכבד בעיניהם את המלאכה הן מלאכת מחשבת או במעשה אומן מהיר חורש וחושב מופלא ונקי', המכתבים היו ל"ט במספר וקראתים בשם טל ילדות למען יצמח על תלמי לבבם פרי תנובה וישאו אלומות היושר והאושר ברינה, בזכות אבותי עטרו כושר כלינה.

ולבנותי אלה היקרות תי' גם להן הכינותי עלים לתרופה לרפאות כל מחלת העת וכספיה כמו רדיפת הכבוד והחון, היופי וההדר, לחנוף לכל אחיד למצוא חן בעיניהם, או להתעלל ביראת ה' ובדת ישראלי, או לפרוק עול הנהגת הבית מעל שכמן ולהרבות בשיחה ובשחוק לאהוב הלוך במות השקוף או בגנות ופרדסי' יותר מן הנכון לפי עת וקצב לנשים שאננות, גם להרחיק מכל דברי ריבות ושלוח מדנים, רק לאהוב את השלום והצנע לכת. כל אלה חוברו יחדיו במגלות נאותות אשר יעדתי לטוב בית הנשים, ותה"ל כל דברי אלה נעתקו בכתיבה ומלאו חן, גם גדלו והצליחו לעין הקורא בהם, עד אשר שמחתי לראות כי תוחלתי לא נכזבה, וכי נבנו מהם בתים נכבדים ועל שרשי אמונה שהפריצו נתגדלו אנשי השם ובעלי מדות טובות וישרות, יפרחו כארזים על יבלי מים ואור יקרות.

עוד הפליא ה' חסדו עמדי כי באתי בקשר הכופר והאושר לתת לבני פי' נשים נטועות ונכבדות פי' בנות גדולי הדור וחשובי עדת ה', ואת בניתי החשובות תי' נתתי לאנשים אהובים וישרים בלבותם לומדי תורה ואוהבי חכמה, גם הבנים אשר יולדו להם ה' עליהם יחי' גם המה בחרו בדרכי ה', יוסף ה' עליהם אלף פעמים בהון ועושר לכבוד ולתפארת.

כה הי' משפטי ותהלוכות ביתי במשך ארבעים שנה מעת חתונתי, עד איזה שנים אחרי חתונת בתי הצעירה שביו"ח יצ"ו, והייתי מתענג בהודות והלל לה' עובד עבודתו בלב ונפש ושמח בחלקו אשר נפלה בנעימים עם אוכם המפוארים, וכבר קרבו לבא ימי הזקנה אשר אמרתי בלבם אחיה חיי השלמות והתמימות ואוסיף אומץ בעבודה יתירה כנאות לימי ה"ס כל בשר מקרא קודש לה'. —

אך פתאום בא רוגז להחרידני משלותי ולעת זקנה פקד ה' עלי מצוקה גדולה ונוראה כאשר אספר בזה בקצרה. בתי הצעירה הנ"ל היתה נשואה לאיש אמיד שוע ונכבד מפורסם במחוז ליטא, וכעבור איזה שנים עררוני רעיוני ומחשבתי לטובה לנסוע שמה לבקר בהיכלם ולראות את שלומם. ולאשר הי' רב המרחק בינינו הכינותי עצמי על משך מספר ירחים, וככה גם עזרתי הישרה לבלתי היותה גלמודה בבית, בחרה לנפשה להתמהמה אצל הבנים שי' אשר מושבותם בפאר והדר בגלילות אשכנז. ויהי כבואי שמה תוך ארמוני בתי וחתני משתאה הייתי למצוא הכל בתכלית היופי כהיכל שרים בשפע ברכה והצלחה, ועל אלה היכל מפואר מיוחד לתפלה תוכו קבוץ ספרים רבים ויקרים לכל מבקש ה', אז אמרתי בלבבי הנה מצאתי את אשר קויתי מעודי פה אשב ופה אתקע יתד במקום נאמן בהקדישי את עתותי לעבודת הקודש ביראה ובטהרה, לדרוש בספרים וללמד את כל המתאוים לשמוע דבר ה', וכבר נאספו אלי אנשי יקירי רוח השותים בצמא דבר הלכה ואגדה, וגם דלה דליתי להם ממעייני הישועה לתורה ולתעודה, כפי משת ידי הכהה, בעזרת החונן לאדם דעה. אכן לא כן אמר שומר לראשי יתב"ש הצופה ומביט עד סוף כל הסבות, כי פתאום

כספך קרן ישועת התשי לבלהות ומהומות, ותמהון לבב ומחלה עברה על נפשו פג טעמו וריח מבינתו נמר. בהתהפכות כאלה ומרעישות הגלגל, רוח קנאה ומשטמה הפיר ברית השלום והשלוה בביתו, ויוסיפו אנשי ביתו ומשפחתו לחרחר ריב ומדנים עם בתי הרכה והענוגה תי', ואנכי אב נענה ונדכא נאחזתי בזה במצודה רעה וינועו אמות שרעפי ומורשי לבבי נזעכו לא ידעתי אנה אפנה ואל מי אנוסה לעזרה. שמתי נפשי בכפי בכל התחבולות שבכחי לתווך השלום לא נחתי ולא שקטתי להרבות רעים עליו ועל כל אנשי סודו, ולסוף כל השתדלותי ועבודתי ללא הועיל. פניתי את מטרתי אחרי כן לעלות במסילה אחרת לעשות פרוד ביניהם, וגם לזאת לא אבו שמוע וכל דברת בני אדם ישרי לב במועצות ודעת אשר גברו חיל להמתיק סוד אתם בטוב טעם ודעת, עלו בתוהו ויאבדו לריק, עד אשר ה' ממרום קדשו האיר נתיב ויעור את רוח גבירים נכבדים בעלי בריתי מימי קדם ומיודעיו במסחר וקנין מן הסביבה ויבואו לעזרת הנדכאים ויזעקו מרה עליו ועל כל הנלוים לאמר „אל תחטאו באיש הזה ובבתו!" ויתאמצו לעשות סדרים ולהתר חרצובות הקשר (ישלם ה' פעלם ומשכורתם תהי' שלמה!) אחרי כן נסעתי עם בתי תי' אל עיר הבירה המפורסמה אשר שם משכן בתי הבכירה הנכבדה תי' וחתני הרבני השלם הנכבד שי' ואשב שמה איזה ירחים, ובמגרש העיר קבעתי לי בית מדרשי לעסוק בתורה באין מפגיע ושטנת המטרידים. במשך הימים הנזכרים היתה אמכם המפוארה מתענגת וטובת לב בחברת הבנים וכל ביתם ברוכי ה' אשר נסעה לבקר בהיכלם ולהשתעשע עמהם חודש חליפות חודש למקומותם במושבותם כרצונה, ותשובתה מכון שבתה מקום מולדתי ק"ק *פאזען בבית בננו זה הבכור הרב המפורסם ובמחוג בני משפחתנו הרמה היושבים שמה. נזהרתי מלהודיע לה מאומה מהמהומות והתלאות שעברו על ראשי לבלתי הרעימה ולהעכיר רוחה הטובה. ויהי מקץ שנתים הלכה — ה' אלול — לסבוב על קברות הצדיקי' נ"ע בבית החיים דק' פאזען, ובשובה אמרה כי נפשה חשקה לנוח גם בתוכם לקץ הימים. ואחרי שבועיים הרגישה בקדחת קלה אשר הית' מתגברת והולכת איזה ימים עד ש"ק כ"ג אלול תר"ז ל' עלתה נשמתה הטהורה

בקדושה ובטהרת הלב והנפש להתענג בתוך שאר צדיקי' ולדקניות שבג"ע ותגזר אומר ויקם לה ה' לבוא בקברות החסידים והקדושים, וכבוד גדול עשו לה במותה כל אנשי העיר למגדול ועד קטן בהספד כבד מאוד.

אנכי ממרחק — אף כי העלימו ממני חורבן בית מקדשי — הרגשתי בלהות בנפשי ואין שקט ברוחי, הרביתי להפציר ביו"ח שי' עד אשר נודע אלי פידי הנורא והעדר המר — אני הגדלתי אבל תמרורים בלוס ומספד יומם לא נחתי ולילה לא שקטתי עד אשר יכולתי להבליג ותשב רוחי אלי, וה' ברחמיו עוררני למצוא בתורתו שעשועי ולא אשי' כאיש אובד בעניו. הרימותי את קולי לדרוש ברבים דברי צדק ומוסר השכל להביא מדרשי חז"ל ולהביאם לאוזן שומעת, להראות עולם כוחם להורות עם ה' כל מעגל טוב, להחזיק אותם באמונתם ולהקל עול העולם וסבל היסורה מעל צוארם, ולבלתי יכרעו תחת משא העת ולא יעיק להם פגעי הזמן, כי"א להיות בה' מבטחם, למען השקט המית רוחם בכל עת צרה ואנחה. בכל אלה הזכרתי גם תוגיון נפשי, ומדות הטובות שעטרו את הנפרדה מעין ולא מלב, אשר אין ערוך אליהן, ובזה נחה שקטה גם רוחי כמעט.

ממולא הדברים שבשרתי בקהל רב חברתי מחברת אחת אשר יעדתי בשם **אֵילֶת אֲהָבִים** על שמה המפואר בפי כל, שמה בררתי גודל צדקתה כי מלבד שהחזיקה אותי ואת ילדי' היקרי' להתמדת הלמוד, היתה מכבדת מאוד ת"ח והחזיקה יד עני ואביון, וביותר התאמצה במצות בקור חולים, וכל הרה ויולדת וכל מי שנגע בו חלי וכל מכה היא בידיה מהרה לתמכם ולהשתדל על רפואתם בגופה ובממונה וה' הי' בעזרתה והצליחה בכל מעשה ידי' לשלוח להם רפאות תעלה ועזרה מקודש:

הטעמתי בזה דברי המשורר בפתח תהלותיו: אשרי האיש וגו' וסיים. וכל אשר יעשה יצליח. ר"ל שהצדיק הזה העושה טוב הנה שכרו אתו בג' פנים (א) שהוא ומעלליו בתכלית השלמות כי פריו יתן בעתו (ב) ואפי' העלים השומרים לפריו שהם בני ביתו לא יבולו, ונוסף לזה (ג) שאפי' מה

שפועל בשביל אחרים ומשפיע להם טובו גם בזה יצליח, וזה נכלל במאמר וכל אשר יעשה. [ומוכל ג"כ להטעים עפ"י כוונתו כי זה אושר האיש השלם, אשר כל חפצו והגיונו בתורת ה', וגם בגה"ח יתגבר כארי להיות כעץ שתול להגין בצלו כיפש לכל מר נפש ולתת פרי חיים לכל מבקש טובתו בכל עת שיהי', לא יעצרוהו הגשם והשלג קור וחום ליל ואופל — הנה כל זאת עשה מבלי תקות שכר ולקבל פרס, כי כבר שכרו הנה אתו ומלא כדי אשרו אם יברך ה' פעולת צדקו שכל אשר יעשה יצליח שהוא מסוגל ומוצלח להטיב לאחרים ויגולגל זכות על ידו] וזה מבואר ג"כ במשלי י"א פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם: יאמר, הצדיק כל מגמתו להגן בעד אחרים כעץ המגין בצלו להחוסים תחתיו ומחיה נפשות הטועמות מפריו, כן המקבלים עצת צדיק יחי' בזה ובבא, אך מה נעשה לאלו שאינם מתקרבים אליו, לזה אמר ולוקח נפשות חכם שהצדיק החכם האמתי חכמתו עומדה לו לקרב הנפשות אליו ברוח פיו ומתק שפתיו לשמוע בקול דברו. וכן עשתה הצדיקת הזאת, תתענג בנועם ה' ולבקר בהיכל קדשו לעולם!

במשך הימים האלה כתבתי גם ספרי **ניר רש** חבור על כל התורה ובדיוק על כל רמיזותיו של רבינו רש"י ז"ל. ותשאני רוח החפץ לנסוע לעיר מולדתי פאזען לראות את שלום הבנים בני והבנות בנותי והנלוים אליהם ואת שלום אחותי הגדולה המפורסמת וכל בני משפחתי יצ"ו והעליון ברוב חסדיו הנחני בדרך נכון, ובאתי למחוז חפצי לחיים ולשלום, ומצאתי כולם מחכים ומצפים אל בואי, ששים ושמחים לעשות רצוני בכל עוז, כמו בני הרב מוה' משה ני' ואשתו בת אחותי היקרה מ' לאה תי' וגם בתי המהוללה טייבכען תי' וחתני התו' השלם הנגיד מוה' חיים מארקוס ני' וכ"ח היקרי' יצ"ו, ואמנם אמרתי פה אשב לאורך ימים על נהרות שאננות בהשקט ובטחה לתורה ולתעודה, וכבר הוספתי לעסוק בכתיבת ספרי כ"ר הנ"ל מספר חדשים, אכן מני אז הרגשתי כי אינני שלם בגופי ותליתי זאת במזג האויר כי ישיבת כרכים קשות לפני תניכי יושבי ערי הפרזות, והוכרחתי לנסוע משם, נגד רצון כל אוהבי נפשי אשר לחינם הפצירו בי לשבת אתם, רק זאת הבטחתי להם כי ברצות ה' דרכי אשובה עד מהרה, ובלבי נפנתי התקוה כי אחרי כלות שנה תמימה

שוב אשוב אליהם. נשאתי עיני אל ההרים לנסוע לגליל העליון שלעזיען ולבקר היכלי בני הרבנים המפורסמים שי' ובתחלת ה' באתי קרית ברעסלוי, ומשם נסעתי כלוה מחתן בני הרב דק' לאסלוי (התו' השלם מ' ישראל וואהלפארט ני') לעיר מבצר נייסע, שמה בחצר מסלול הברזל נהלו לקראתי אנשי המעלה, ובראשם בני הארי' הגאב"דק צילץ והמדינה בלוית אשתו הרבנית תי' [בת הנגיד הרבני מ' אברהם לעווי משווערזענץ מתושבי ראגאזען] ובן זקנים, ואחרי משתה כבודה בבית מחו' התו' הנכבד י"א מ' אברהם דייטש (חותן ב"נ, א"מ נאשעלסקי) והשעשועי' בדברי תורה איזה שעות, נסענו לק' צילץ, ג' פרסאו' מנייסע, על אם הדרך, בעיר מצער שטיינוי, חרדו לקראתנו הפו"מ ויקירי ק' צילץ במרכבות כבודם, ואחרי שעשועי כמעט בד"ת נסעה כל המחנה עד בואנו חוצות צילץ מלאות עם העיר מקצה עד שער בית הכנסת, שם הוליכונו בקול המון חוגג בהיכל ד' מפואר ביריעות מוזהבות ורקמת כסף והמון אבוקות דולקות מזה ומזה ובית ה' מלא פה לפה, מרוב הכבוד הנעשה לשפל אנשי' כמוני נשאתני רוח אהבת ה' להטיף איזה דברי מוסר בביאור: מה טובו אהליך כו' בתודות והלל לה' ורב תודה לאוהבי שמו. בבית בני הארי' הגאב"ד דשם ואשתו הרבנית טובת טעם וכיו"ח הנעימים השתעשעתי איזה חדשים וישבתי שמה על התורה והעבודה, ודמיתי בלבי למצוא נופש ולבא אל קו הבריאות בשבתי בשמחה ובשלוה, אבל גם שמה לא שבתי לאיתני, ונסעתי גם משם נגד הפצרותם להתעכב עוד אצלם, ושלחוני בכבוד ובחברתם באתי אל בית אחיו בני הרב מ' אלי' הגאבי"דק לאסלוי אשר ג"כ בשמחה ובכבוד קדמוני, הוא ואשת הרבנית צירקע [בת הנגיד הרב מ' אברהם איגר מראוויטש בהגאון מוהר"ע איגר] וכיו"ח, וישבתי עמהם ירחי מספר בהשקט ומנוחה, שמה שאפתי רוח נח על ההרים והעיר שלוה ושקטה ונתחברו אלי יראים ושלמים כורתי בריתי עלי אהבת התורה והיראה. בתום לבבם הציעו לפני פעם אחר פעם עצתם הנכונה לש"ש, היות כי אלמנה כבודה בעדתם ובעלה המנוח הי' איש יקר ומצוין גם יו"ח הטובי' והנכבדי' כבר בנו ביתם כמו רמים, מעתה רחש לבה דבר טוב להיות בחברתי לש"ש ולשרתני בכל האפשרי למען

אשב על התורה והעבודה כחפצי ומגמתי מאז ועד עתה. ויהי אחרי הסכימו גם יו"ח הברוכים לזאת, נכנעתי גם אנכי להם ראשי, ואתפלל לה': יה"ר שיהי' ז"ש לפי מעשי, והיה יהיו מתוקנים וישרים לפניך למען אמצא חן וחסד בעיניך! ובחסדו מצאתי מנוחה איזה שנים ללמוד בהתמדה באין מפריע אותי מעבודתי כולו לה'; ישלם ה' פעלה הטוב. עסקתי הרבה בסוגיות עמוקות בתלמוד, וסדרתי חידושים הרבה, גם עברתי בעיון במחברתי על מגילת אסתר אשר טפחתי ורביתי לזכות נשמת בן אחותי המהוללה העכדיל ניע, אשר אהבת עולם אהבתיו, ה"ה הנכבד מ' יהושיע פלק ז"ל בן גיסי הרב מ' חיים סטרעליץ (הייאמן זויל) אשר נפטר בש"ט ז' שבט תקל"ו לפ"ק ולא הניח אחריו ז"ק — אבל שמו הטוב נודע בשערים על פי מדותיו הטובות, וקראתי שם החבור הזה **דודו יגאלנו** להקים לו שם בישראל. ואף גם זאת הבאתי לגמור את חבורי ניר רש, ככה סדרתי המחברת בנין הבית אשר בתוכו בררתי לפני נכדיו הברוכים שי', איככה יש לערוך רינה ותפילה לה', האומר לדבק טוב, להציל אותם מבוא במצודה, להתחבר עם רקים ופוחזים, ולקחת מבנות פועלי און, ועקשי לב, כאשר בעיני ראיתי, כי התקשרות כאלה, אשר לרוב יבואו מפאת רדיפת ההון או הכבוד, אחריתם הי' מרה כלענה ר"ל. ואף גם את הספר בית הניצוץ (שאף שאין בה אור גדול להאיר עיני תלמידים מ"מ נמצאו מלואי אש אהבת תורה בה ועי' פ"א מס' תמיד מ"ש הגאון אדמ"ו ומחו' מהר"ע איגר סי' א' בשם הראב"ד והתו', וגם לפי שהרובין הי' שומרים שם, ועי' ב' פ' להרע"ב) כתבתי להורות דרכי הלמודים בגמ' ובש"ס, וכמו כן חבור נעים אשר קראתי בשם נוטר הכרמים לשמור את כרם חמד לבית ישראל לעת הזאת אשר כרמי שלי נטרתי בעסק פרנסת אנשי ביתי בע"ה.

ועתה הנני נותן שבח ותודה על חלקי אשר נפל לי בנעימים, ואשא רינה ותפלה על העתיד, יחזקני ויאמצני ה' ברחמיו ורוב חסדיו, לעבדו באמת ובלב שלם.

והנה מעודי ועד היום הזה, הכרתי חסדי ה' ואבא בספורות

ומגבורותיו אף שלא אוכל לברר אף אחת מני אלף, ומן התלאות הרבות והמהומות הנוראות, בעת מלחמות מבהילות, והמרידות האיומות אשר נפשי בתוך לבאים שכבה הצילני בזכות הורי הצדיקים נ״ע, *) גם לעת מחלה ופגע אפפוני, מהרה שלח דברו וירפאני, על כן אודנו במו פי ובתוך רבים ארנן לשמו, יתברך ויתעלה מן העולם ועד העולם!

(ב)

ועתה בנים שמעו לי, גם נפשות יקרות אוהבי מוסר ושוחרי טוב הקשיבו נא אמרי פי, כי מרוב אהבתי אליכם נכספה וגם כלתה נפשי לראות לכם דרך ישר, למען יהי׳ נוכח ה׳ דרכיכם בה תלכו לבטח ולא תכשלו עד זקנה ושיבה טובה! אכן, מה אחלה לדבר? אם אבא לעורר לבבכם לעבוד את ה׳ לאהבה אותו ואת תורתו לכבד את החכמים ולשתות בצמא את דבריהם להתאמץ מאוד בקנין מדות טובות וישרות, או להתגבר כארי נגד נטיות היצר, לסקל דרך מכל אבני נגף לשמור ולעשות מצות ה׳, ולהיות תפלתכם זכה וברורה. ידעתי גם אני כי באלה דבר שפתים אך למותר, כי מה אדע אשר לא תדעו גם אתם הדבקים בה׳ ואשר כל ספרי החכמים הזקנים והישרים צדיקים ותמימים גלויים וידועים לפניכם,

---

*) כנודע לבקיאים בקורות העתים מן 1801 עד 1850 ממלחמת פולין, פרייסען, פראנצאזען, רוססען, מהומות רעוואלאטיאן, אינזארעקטיאן, ומחלת הכאלערא הכרוכה בעקבותיהן, מלבד העסי׳ המעיקים וקלקול סדר המסחר ע״י סגירת שערי הגבול.

שמה תמצאו כל הדברים האלה ויותר מהמה הרבה חכמה ודעת מפורש
בטוב טעם בהשכל ובתבונה למעלה למשכיל. אכן רוח היא באנוש אשר
נתגדל על ברכי התורה והמדע להורות לבניו אחריו דרך ה' וביותר בהרגישו
כי קרבה עת חליפתו ישתער החפץ בקרבו לקיים התורה והמצוה: כי ידעתיו
למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט ושמרו דרך
ה' וגו', ולהניח אחריו ברכת עולם כפי כח השגתו אף שתכלית התוכחה
והמוסר אשר יאציל מרוחו כבר נאמרו ונשנו ונשלשו בספרים הרבה אין קץ.
לכן זאת עצת זקנים איעצכם גם אני הלא אביכם הזקן: בכל הדברים אשר
תפנו לעשות למגדול ועד קטן בטחו בה' ובישועתו תנו תודה בשלחו לכם
עזרתו ואל תעצבו אם יאחר מעט בתחלתו, כי את כל אלה נסיתי וראיתי
גם אני בסתר ובגלוי כי אין לנו להשען כי אם על משענת הבטחון, היא
תחזק אשיות אנוש אנוש מתמהון לבו, בקרבו אל איזה עסק להתחיל במקנה
וקנין, לבל יפול לבו, ולא יפחד ולא ידאג ביותר פן יכשל במרוץ שכלו ועמלו
רוח ישא, הוא, הבטחון בה', יאמץ רוחו לבל יבהלוהו גדודי "פן ואולי",
גם לא יהי' נבהל להון ופחז כמים בכל עסקיו, ככה בדבר הנהגת בריאות
גופו, ובהנהגת צרכי ביתו וכל תהלוכותיו עם בני אדם, וביותר בדבר היקר
לאדם בעולמו, הלא בדבר גדול הבנים לחנכם ולנטעם ולנשאם בחריצות
ובשקידות מה טוב ומה נעים אם אור הבטחון ילך לפניו, למען לא יתעסק
בלב נמוג וחרד או בעצלות בבהלה ורעש גדול, כי אם בשובה ונחת,
איש אל עבר פניו ילך בהשקט ובטחה בזהירות ובזריזות במתינות ובלב שאנן
ואמיץ כח. כן בענין עבודת הקודש לבוראו ולזוכרו בתפלתו ובלמוד תורתו
ינהג בדרך ממוצע ולא יעבור הגבול, לא כמתעצל ומתרפה במלאכתו, ולא
כמבוהל להעמיס על שכמו חבילות חבילות ועול גדול מנשוא, ואולי נתכוון
המשורר לזה באמרו "ואני ברוב חסדך אבוא ביתך וגו' לולי חסדיך כמה
מניעות הי' לי לבלתי בוא אל ביתך, הן מפאת טרדות הזמן ותהפוכותיו או
תרמית החברה ושאר נגעי בני אדם אשר הי' לי למכשול ולפוקה, ולכן אני
מכיר הטיב שרק ע"י רוב חסדיך אבוא, ותמוך אשורי על החסדים שקדמוני

ישגה וישתרש הבטחון כל כך עד שאשתחוה רווחים בלב שמוך אפי' בעת צרה כי תניף שוט צרה על בניך, אנכי אשתחוה ואכרעה בזכרון חסדיך העברו הגוה ברשיבוני ליחל על העתיד כי תגמור בעדי הכל לטוב ולחסד ובכה זה אתפלל: ה' נחני בצדקתיך למען שוררי הישר לפני דרכך.

וכן הזהיר אאמו"ז הרב זצללה"ה גם בשם אביו הרב הצדיק זי"ע: תהיו נזהרים מעצבון רוח ומרפיון הכרוך בעקביו. ואם אולי לפעמים לא יהיה הרוחה ותקותכם מאפע אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי תבטחו בה' שיסבב הכל לטובה, רק תתפללו על זה בכוונה ובדמעות ובעל הרחמים יקבל תפלתכם וישגא מאוד אחריתכם, עכ"ל. ואפשר לפרש בזה פסוקי תהלים (ס"ב) אך הוא צורי וישועתי כו' בטחו בו בכל עת שפכו לפניו לבבכם כו'. יאמר הנה אנכי לבדי חזק מאוד באמונת הבטחון כי כפליים בבחינת רבות נסיתי ונודעתי כזאת, אכן העם בכללו אולי יפול ספק בלבבם לאמר, כעת אין העם ראויים לכך שיעשה השי"ת להם ניסים כמקדם, ע"ז מזהיר בכל עת בטחו בו אף בעת צרה, ועם הקהל שפכו לבבכם לפניו אז יהי' לכם למחסה וכו' כי ע"י כן יכפר בעד חטאתכם ושב מחרון אפו, ותהיו ראוים שישפיע עליכם אך טוב וחסד. וכן אמר במקום אחר פתחו לי שערי צדק אבוא בם אודה יה, שהי' מבקש בכל עוז למצוא פתח השער להלל לה' ע"י סבות טהורות ונכבדות, וע"ז יעניהו מבית ה' „הנה בזה הטורח והשתדלות לה' הלא כבר שערי הצדק לפניך פתוחים אשר פתחת בעולם תשוקתך לטוב" [וכפי' הבל"ע ישמח לב מבקשי ה', שמבקש חפץ זמניי, הלא עצב ביגיעתו, אכן המבקש ה' הבקשה עצמה והיגיעה היא שמחתו].

וכן אמר ירמיה (י"ז) ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ומה היא הברכה?) שיהי' ה' מבטחו בזכות עולם הבטחון שקדם לו, יעזרהו ה' לגמור בעדו לטוב. והוא ברחמיו יצליח אתכם ויתן חלקכם מן הבוטחים בו בכל לבבם ובכל מאודם לאורך ימים ושנות חיים ושלום!

(ג)

לכן היום ההוא והלאה אשר חנני ה' להבין דעת התורה והמלות, היתה
זאת חפצי ותשוקתי להתבונן בעין פקוחה בחסדי ה' ולהכיר טובותיו
ברבים, כי מי שאינו עושה כן הוא חוטא בשני אופנים, או שהוא עולם
עיניו מראות אותם, או שהם נקלים בעיניו לחשוב בהם, ואולי בזה הוכיח
ישעי' את בני דורו ישראל לא ידע עמי לא התבונן, כי הבעי"ח מלד טבעם
מכירים את אדונם ועמלו לפרנסם ולכלכלם, וזהו "קונהו ואבוס בעליו" אבל
ישראל לא ידעו אדונם, יען לא יטריחו עצמם להתבונן שקרבם לעבודתו
ואיך נטלם ונשאם להיות עמו ולאן מרעיתו. וכאשר גדלה חפצי להתבונן
בחסדי ה' גמל עלי למען תתעורר בקרבי אהבת ה' המעלה המשובחת
שלכך נוצרנו, כן תרב משאת חובתי להתבונן בחסדי בני אדם שלוחי מרום
ההולכים בדרכיו אשר הטיבו עמי בפועל ובדבור למען אבוא למעלת ואהבת
לרעך כו' כלל גדול שבתורה, וע"י ההתבוננות בכפליים בחסדי ה' ובחסדי
בחיריו נקנה בנפשנו מעלה כפולה אהבת המקום ואהבת הבריות. לכן
תבענה שפתי תמיד חסדי ה' ותגמולוהי עלי כפי כחי הדל, וככה לא
אמנעתי מספר טובות עצומות לאין מספר גמלו עלי אבותי הקדושים, כאשר
העליתי על הספר מעט מהרבה, ואחריהם מורי ורבותי הצדיקי' והגאונים,
כמו כל חברי מיודעי ואוהבי אשר היו שלמים אתי ונאמנים בברית אהבה
רבה, וככה לבניי היקרים שי' ולבנותי היקרות שתחי' ולכל בני ביתם, ולחתני
הנכבדים שי' ולכלותי הנכבדות תי' אשר הפליגו בתומם לתת לי יקר גדולה וכבוד
יותר מחפצי, וכן להאנשים החשובים בכל עיר ועיר, אשר הוקירוני באהבתם, ובאו ג"כ
בברית המסחר קנין ומרכולת אתי, וגם לאלה השומעים לקולי בהטיפי מלין
באמונה ובתוכחת חיים לש"ש, ומדי שבת בשבתו ערכו לחברה אתי לשבת
יחדיו לשמוע בלמודים ולעסוק במוסר השכל ודעת את ה', ישלם בעל

הגמולות ההם כי עוררוני ללמוד וללמד להם הטוב והישר, והעירו לי אזנים להקשיב לדברי הנקלים, ובתומם חבבו והוקירו הגיוני לבי ופי תמיד, והביאו אותי לעשות רצון הבורא יתב"ש ולזכות את הרבים לאהבתו ויראתו וללכת בדרכיו.

ועל הטוב יזכר כבוד מחו' אדמו"ר הגאון מוה' עקיבא איגר זצללה"ה אבד"ק פאזען אשר בענותנותו השכני חסד להיות מאנשי סודו ועצתו והרשני לדון לפניו הרבה בפנים מסבירות, ותורת אמת זכני הרבה לשמוע מפיו הקדוש. ובייחוד דודי מ"ו הרב הגדול הצדיק מוה' זאב וואלף זצ"ל קאַלפארי אשר בילדותי למדתי הרבה אצלו, וגם מ"ו הגאון מוה' זלמן זצ"ל בעהמ"ח ס' חמדת שלמה אשר בימי בחרותי למדתי בישיבתו, וככה אחי יחידי הרב החריף מוה' אליק לאנדסבערג זצ"ל אשר יחדיו המתקנו סוד ישרים לחדד איש את אחיו בלמודים ועסק העיון כשבת אחים גם יחד לעבוד ה' שכם אחד. ולטוב תזכרנה שמות אחיותי הצדקניות הבכירה מ' מיטא כ"ע [ומהנה יצאו משפחה נכבדה בראַנד ומשפחת נפתלי מאזעס] והצעירה מ' טויבא כ"ע.

ועתה אבוא להגיד כי עוד חבולה נפשי בזכרון הטובות הרמות ודבקות רוח ונפש במחשבה ודעת כאחד, כאשר באמת מדי יום ביומו זכור אזכירנה ושמה הטוב אשא על שפתי: הי"ה אחותי הגדולה האשה הצדיקת רבת פעלים וטובת טעם המפורסמת מ' העניל כ"ע, אשר נודע בשערים מעשי' הטובים. כל ימי חי' עשתה נחת רוח לאבותינו הצדיקים והיתה עטרה לראשם ושקוי לעצמותם, בכל כחה ועוצם ידה הרבתה טוב וחסד לכל בני משפחתנו כקטון כגדול החזיקה ברחמים ויקר וגדולה, והצליחה וגם עשתה פרי תנובה לעשות כחפץ לבבה לעזור ולהושיע בכל מקום, היא תמכה בימין צדקה שלשה עמודי עולם, להחזיק לומדי תורה ובתי כנסיות מקום רנה שם תהי' תפלה ותחנונים. מלבד זה שגמלה חסד לכל נדכא ומר נפש ויד עני ואביון החזיקה, ובחורי חמד השוקדי' על דלתי התורה והחכמה ומכחה שחדה להרנין לב אלמנות, ולגדל ולשמח יתומים, ולהכניס בנות

ישראל לחופה בכבוד והדר ולהעניק להן מטובה פעם אחר פעם.*) והנה כאשר נודעתי מפרידתה לחיי עד, עוררתי עלי׳ מספד תמרורים, ובארתי כי כל הפרשה במשלי, מתואר אשת חיל, היא בחכמתה ובצדקתה, קבלה וקיימה ולא הפילה דבר ארצה, לכן ראוי׳ לומר עלי׳ ג״כ תנו לה מפרי ידיה ויהללו כו׳ אשר לדעתי הדלה יבואר: כי באמת מה שאנחנו מפרסמי׳ מעשי צדיקי׳, אף שהוא נגד רצונם שיתפרסמו, ונדע ברור שהיו תמיד מצניעים מעשיהם הטובים. הנה בכל זה יש להם תועלת גדול, כי השומעים תפארת מעשיהם בפי כל המהללים ומברכים ומשבחים, ילמדו מהם לעשות כמתכונתם, כי גדול בעיניהם כח המשתוקקים לעשות רצון קונם וחפץ צורם, וביותר בראותם כי ה׳ אתם להצליחם ולתמוך בימין צדקם להישיר לפניהם דרך צדקה ולהושיעם בעזרתו כל הימים. ובזה היה ממצדיקי הרבים המתאוים לרדוף צדקה וחסד כמוהם, למצוא כבוד וחיים מאושרים כמוהם, ואין לך נחת רוח לנפשם בזה ובבא יותר מזה, ודומים בזה לאילן העושה פירות ופרי פירות עד עולם. לכן יאמר בסוף ספורי מעלות ריעות אשר לאשת חיל: תנו לה מפרי ידיה! הרצון שעד עולם תקבל פרי ושכר מעשי׳ הטובים, וע״י מה? ע״ז חתם, ע״י שתהללו בשערים המפורסמים מעשיה הטובים לראי׳ ולתשוקה לשלימים וכן רבים לעשות כמוה, ואחרי בלותה לה עדנה כי חסדה ואמתה מארץ תצמח הגבה למעלה!

לכן גם עבורה אפיל תחנתי לפני שוכן שמים, תהי׳ נשמתה צרורה בצרור החיים, וכאשר עד זקנה ושיבה, היתה עטרת לראשינו, כן ממרום קדשה זכותה יגן עלינו וממרום שבתה תשפיע גם עדינו, שובע שמחות עדי עד!

---

*) מכתבֵי העת הרבו בשבחה ובמספד תמרורים כמבואר בס״ע . . . Zt. d. Jud. Nr. ובדרוש הרב החכם השלם הצדיק מוהר״ש פלעסנר Trauerrede des Pr. Plessner.

(ד)

אני טרם אחל לדבר את דברי אלה בפתח השער אשר בעניי הכינותי, הנה לבבי בקרבי ינוע וחיל ורעדה יאחזוני מפני דורשי רעה תהפוכות בלבבם, פן בחרפות יצאו לקראתי לשום אשם בנפשי כי מגאוה וגודל לבב באתי היום, לכתוב על הספר את סדר יחוסנו הנודע מפי סופרים ואשר רשום בכתב אמת. על כן אבטיחה בזה באמונה שלימה, כי חלילה לי מעשות מלאכת ה' ברמיה ולהגביה ערכי בזכרון קדושי עליון, ונהפוך הוא כאשר גלוי וידוע לפני צופה נסתרות ולפני כל לב משכיל כי בזה אשפיל את רוחי, ותחת פאר אלביש שק ואפר, בראותי כי רב המרחק בין מצבי החול לבין מצבתם קודש לה', ונפשי הלא תכלם בחזותה כי אדמה לבני עליה כמוהם אף להיות כמוצץ בן יין לעומת ערכם הנשגב. ואולם אל יושב פנים אשא עיני, כי בזכותם יערה רוח קדשו עלי, לחזקני ולאמצני למען אלך בנתיב היושר כאשר עם לבבי, וככה אקוה מאת חסויי דגל אהבתי ובני ובנותי, חתני וכלותי, ונכדי וכל הנלוים להם, אשר כמוני גם המה יחשבו לדעת להוכיח את נפשם בסתר, ויכספו הלוך באמתם וללכת בעקבותם, ובצל חכמתם צדקתם ותורתם יחסו כל הימים!

גם אתנפל מלוא קומתי בהכנעה, באם ח"ו אשגה לעשות שלא כרצון שמים או שלא כרצונם הטוב, בהזכירי ממעשיהם הנכוחים והישרים או ממדותיהם היקרות או מעט מזעיר מחדושי תורה ששמעתי וראיתי — לזאת יסלח לי ה' ממרום קדשו, וגם הצדיקים והתמימים ימחלו על כבודם מחופת קדשם בג"ע, כי כונתי להזכיר בשמם קצת מד"ת להיות שפתותיהם דובבות

בקברו, והנני כעולל לעיר לימים אשר ידבר דבר בשם רבו הגדול. וה ברחמיו יזכני שימצאו הדברים חן וחסד בעיני הקורא הנכבד והמשכיל, ולא תשכח דברי תורתנו בת אל חי מפי זרעיהם עד עולם!

(א פורת יוסף).

כבוד אדוני אבי מו״ז הרב הגדול המפורסם הצדיק האמתי מו״ה יוסף לאנדסבערג זללה״ה, הוא האיש אשר בעודו בימי בחרותו כל רואיו הכירו בו כי קדוש הוא מבטן ומלידה, וגם אחרי כן למד הרבה ושמש ת״ח גדולי הדור, וביחוד את הרב הגאון מוהר״ץ הירש אב״ד דק׳ פיורדא (שהי׳ מקודם אב״דק צילץ) וגם הוא החזיק ישיבה כל ימיו ללמוד וללמד בהתמדה, לילה כיום יאיר לו, במקום שבתו בק׳ פאזען. שם אשתו היא אמי מורתי הצדיקת והמשכלת מאוד מ׳ גיטל כ״ע, בת אא״ז הרב מו״ה יצחק איצק זצללי״ה בנו של הרב הגדול מו״ה יעקב זללל״ה אבד״ק מייזלינג והמדינה, בנו של הרב הקדוש מוה׳ אריה ליב זללל״ה דרשן ודיינא דק׳ פאזען — והיתה ממשפחתו וממולדתו, כי הוא, אבי הי׳ דור שני, והיא היתה דור שלישי להקדוש זללל״ה.

בכל עוז פעלה ושבבה התמדת למודו, כי קבלה על עצמה כל עסק המו״מ באמונה, למען בעלה יהי׳ מופנה מכל צד לשבת באהל תורה, גם מנעה אותו מלקבל שום עול הרבנות באחת הקהלות, ככה השתדלה בגדול הבנים לתורה ולעבודה, וגם הבנות גדלה בחכמה והשיאם לאנשים צדיקים

ות"ח, את כל אלה עשתה בשמחה ובטוב לב וחפץ ה' בידה הצליח לראות עולמה בחייה. ואמנם בקשו ממנו בני קהלתו פאזען אם בישראל, שיתרצה לקבל העטרה מידם להיות דיינא וראש הישיבה דשם, ולא רצה, עד אשר נקבצו ובאו כל מיודעיו ות"ח והפצירו בו למאוד, ונכנע להם ברצונו, אך בתנאי שבל ימנעו ממנו ע"י כך לשלם כל המסים לצרכי הקהלה, כאשר נתן עד הנה. גם יבטחו לו כי לא יאחרו לבחור להם לרב ולאב"ד את הגאב"ד זצ"ל אשר באמת קבלוהו עפ"י שאלתו, ובעזה"י עלתה בידו להתאמץ בדבר הגדול הזה, וה' רצה את מעשיו הטובים בכל ענייני תורה, ומעשים טובים וג"ח, והי' לנס ולפלא בעיני כל יודעיו. ואמנם אשים בזה רסן לעטי כי כן בקש מאת יו"ח בשמעו מספרים מהללו „כה, אל ישמע על פיהם שבחי כי במה נחשבו מעללי נגד היושר והחיוב הגדול המוטל עלי? אך זאת הותרה לכם בהיותכם נאספים בחבר הכני בתוס וביושר לבב, להגיד גלוי לכל: „אבינו הזקן שאל ממנו, להתרחק מאוד מלשון הרע ולהמעיט הדבור בדברים בטלים, לברוח מן הכבוד ומן המחלוקות ולאהוב את השלום בכלל." הצדיק הנ"ל נולד שנת ת"קי בק' פאזען*) ונאסף אל עמיו ת"ק"פ"ה בק' הנ"ל, בן ע"ה שנה בצאתו מחיי הארץ לחיי העולמים בג"ע ת"כ השכינה. כאשר עשיתי עליו הספד גדול וכבד בקהל עם רב בבהכ"נ בק' לוברא֗נן באַרתי עפ"י מקראי קודש, מדרשים ואגדות חז"ל חשיבות הצדיק בעוה"ז ובעה"ב, וחברתי מחברת קודש בשם ברכי יוסף להודיע מעשים טובים ומדות יקרות אשר נולדו על ברכי יוסף אאמ"ו הרב הצדיק זצללה"ה, וביותר במדות הענוה ואומץ לבבו לתורה ולעבודה והכנע לכת למען לא יוָדע לאיש מעשיו הטובים בלתי לה' לבדו!

ובתוך הדברים הראיתי לדעת כי קיים גם מאמחז"ל בפ"א אבות: עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה וכו' עפ"י הכוונה לא זרה היא, שיהי' תכלית הלמוד להעמיד דבר קבוע להלכה, הן בפני עצמו והן מפני

---

*) 1750 למספרם.

התלמידים, ע"כ אמור מעט לא פלפולים ארוכים כ"א דברים העושים והפועלים הרבה להלכה למעשה ולדינא, אבל יזהיר התנא, באם יחפצו התלמידים למעט בתועלת העשיה או יפריעו אותך מעסוק בעבודת הקודש ע"י פלפול ושאלות נכריות וכדומה מ"מ אל תקניט אותם אלא הוה מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות, וסוף הכבוד לבוא שישמעי לקולך. גם על מיתת אמי מורתי הצדיקת גיטל נ"ע אשר הלכה לעולמה בת ע"ח שנה להתענג בג"ע עניתי למזכרת נשמתה חבור א' קראתיו גיל טל, שמה יבואר חכמתה ומדותי' הרמות. והיא הי' לה ג' אחים, הראשון גאון ולתהלה הרב המאה"ג החריף הצדיק מוה' ארי' ליבוש זצלה"ה דיינא ומחזיק ישיבה, אביו של הרב המאה"ג דיין וב"י מוה' יעקב קאלפארי זצלה"ה, והשני הרב המאה"ג הדיין מוה' זאב וואלף קאלפארי זצלה"ה, והשלישי איש תמים וצדיק מוה' אלכסנדר זיסקינד זצלל"ה, כולם אהובים וברורים בצדקתם ובתורתם זי"ע.

אביהם הנ"ל אא"ז אבי אמי הרב מ' אילק בהרב מ' יעקב האב"דק מייזלינג הי' חתנו של הרב הצדיק מוה' שלמה זלמן זצלל"ה מילידי אשכנז, ובשמו נקראתי גם אני, והוא ג"כ בעהמ"ח של הספר קרן שמואל על הרשב"ם עה"ת, המובא בשו"ת דברי דוד להגאון מוה' דוד מילדולא בסי' ל"ה ועי"ש בדבריו הנעימים ממה שהרעישו שם על הרבנים הגדולים דק' ליוואָרנע על אודות שלשה דברים שנעשו במדינה הזאת (איטאליען) שלא כדת של תורה ובא על החתום: בסדר ובשנת, ואתה על במותימו תדרוך לפ"ק והוא (הרב מוהרי"ש אשכנזי הכ"ל) הי' חתנו של התו' הנגיד מוה' וואלף פייזער ז"ל, המפורסמים בשמותם בכל מקומות מושבותם.

ועתה אבוא נא להזכיר בשמו הטוב (אאמ"ו הרב מוה' יוסף הנ"ל) מעט מחדושי תורה כפי אשר יעלה כעת בזכרוני ובדברים הקלים להבין, מבלי עיון וכבדות על הקורא הנכבד ואת ראשון ראשון אשר ישים ה' בפי עטי אותו אשמור לחקוק על הספר. בחולין קי"א ע"ב דגים שעלו בקערה ש"ב רב אמר אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר מותר כו' ר"א הוה קאים קמי'

דמר שמואל אייתו לקיי' דגים שעלו בקערה ש"ב וקא אכיל בכותח יהב לי' ולא אכל א"ל לרבך יהיבו ואכל וכו' א"ל חם לי' כו' דליספי לי ולא ס"ל, ופי' רשי' להד"מ. והנה יפלא מאוד, ומי נחשיד לאחד מהם שיאמרו לשקר (וכבר עמד בזה בס' באר שבע בסו"ת שלו) גם ילד"ד על הא ליסנא דליספי לי מידי ולא סי"ל, והאי לא אמר בקצור להד"ס, ותי' דהנה איתא בפסחי' ד' ע"ו פלוגתא דרב ושמואל, רב ס"ל עילאה גבר ושמואל ס"ל תתאי גבר, וא"כ י"ל דהדגים שנתנו לרב לאכול הי' הדגים צוננים והקערה רותחת, וזה נודע לו ע"י ששאל לדעת וכמו שהודיעהו שעלו בקערה ש"ב חקר גם ע"ז, למען יודע גופא דעובדא, וא"כ שמואל לשיטתי' דס"ל תתאי גבר, הי' שוח לראות שאכל רב וא"כ חזר משמעתי', אבל רב לשיטתי' דעלאי גבר א"כ אין איסור כ"כ, ואף דמסקינן בגמ' אדמיקר לי' בלע קליפה מיהא בעי, ע"ז י"ל לפמ"ש הרמ"א ביו"ד סי' צ"א דבמקום שהבשר צריך קליפה אם לא קלפיהו ובשלוהו כך מותר, ועי' בכו"פ שכ' הסברא משום דנ"ט בנ"ט הוי טעם קלוש לכך דיעבד מותר. ולפ"ז י"ל דגם אליבי' דרב דס"ל דנ"ט בנ"ט אסור מודה היכא דיש עוד צד קולא שעילאה צונן ולא הוי רק איסור קליפה שהוא ג"כ קלוש וא"כ הוה תרתי קליאי להקל — ומוכרח לומר סברא זו להשוות הדעות וכדי שלא לעשות פלוגתא רחוקה. ושפיר קאמר חם לי' — דליספי לי מה דלא ס"ל, ר"ל דלשיטתי' דעילאי גבר לא הי' אסור, ומליצת רשי' יאה: להד"מ ר"ל שנתנו לי דבר איסור לשיטתי' בענין צונן לתוך חם, או פי' להד"מ שחזרתי מהוראה שלי ומסברתי מעולם [א"ה לולי דמסתפינא הו"א כי אפי' לשיטת הריב"א וסיעתו דבא"א לקלפו צריך ס' מ"מ אפ"ל דכיון שידע רב דעלו בקער' הי' מונע א"ע לכתחילה להטבילם בכותח וכשראה את שמואל עושה כן לא רצה לעבור על כבודו ולקיים כל מה שיאמר ב"ב עשה, ועשה עצמו כאלו טבל ולא טבל כלל, (או אולי טבל במקצת והדגי' לא הי' יד סולדת בם והכותח ממילא צונן ואכל מצד השני במקום שלא טבל והניח יותר אפי' מכדי קליפה או נטילה) אכן ר"א לא ידע מזה ולא רצה לעבור על דברי רב רבו, ומה שא"ל רב להד"ס פי' שלא אכלתי בכותח ממש רק הדגים לבדם, שלא ידע מזה שמואל] (ומה

שיש לעורר בזה בענין אין הקב"ה מביא תקלה, לדיקים עלמן לכ"ש, היינו באיסור לכ"ע באין חולק, ועי' חולין ה': תו' ד"ה לדיקים), גם אזכיר גרגיר א' מפלפול ארוך, בסוגי' דכריתות י"ד בגמ' וכתני אם הוליאו חייב וכו' אמר רפרס זאת אומרת עו"ה לשבת וכו' ממאי שאני שעיר המשתלח דמלותו בכך. וק' לפ"מ דאי' ביבמות ז' ע"ב דאי לא כתוב עלי' הו"א כי היכא דאיסתראי איסור אשת אח אסתרא נמי איסור אחות אשה וכדעולא דאמר הואיל והותר לגרעתו הותר נמי לקריו, א"כ ה"נ נימא הואיל והותר ליוה"כ הותר נמי לשבת ול"ל קרא אפיי בשבת. ותי' דהנה התו' ד"ה רבא אמר כו' כתבו דרבא ל"ל הא דעולא וכו' א"כ א"ל דאתי' אליבי' דרבא, ולפ"ז אפ"ל קו' התו' דבגמ' ביומא ס"ו לא דחי דלמא שאני שעיר כו' משום דהתם אזלא הסוגי' כדעולא. ואולם לאמתו י"ל הקו' הראשונה לפ"מ שיש לדקדק ברשי' שכ' שפת יתר דהכשרו וכו' דומי' דתמידין וכו' וי"ל כוונתו דנעשה החלול לצורך יוה"כ, כמו חלול שבת בקרבנות התמידין דזהו כבודו של שבת וחזקו, משא"כ כשחל בשבת הו"א דלחזק חומר דשבת לא מחללינן שבת ומשום הכשר מלות יוה"כ, לכך לריך קרא אפיי בשבת, וא"ל דהרי מתירין בעל קרי משום לרעת, די"ל כמ"ש התו' ביבמות ד"ה רבא וכו' דשם טומאה אחת היא, וא"כ לאכשורי גברא כיון דהותר לענין מלורע הותר ג"כ לקריו. ועוד י"ל דהא גופא קמ"ל, דלא נטעי לומר דל"א הותרה כיון דשבת חמיר דהוי מיתת ב"ד, (ועי' רשי' חולין ק"א ע"ב ד"ה שבת הוא כו') ובל"ז הא' עתי לריכין אנו לשאר דרשות למזומן וטומאה, אלא דלשנא דברייתא קא דייק דנקיט אפי' בשבת, והא דנקיט בגמ' דהכשירה בכך ול"ק דשבת חמירה אפ"ל דלרווחא דמילתא קאמר, ויש לעיין עוד גם בדברי שאגת ארי' בהא דתחומין, ובתו' ישנים ביומא ס"ו, ועת לקצר.

גם לא אמנע הטוב להזכיר בשמו בזה סיוע לדברי הרמב"ם שפסק בפ"ג מהל' סוטה קטנה שהשיאה אבי' וזנתה לרצונה אסורה לבעלה אפי' לישראל וכו' וכל הפוסקי' חלקו עליו משום דפתוי קטנה אונס הוא. והכ"מ כתב שטרח נבקש ראי' ולא מלא, עכ"ל, ועי' בכ"מ שם. והנה בגמ' יבמות ס"א ע"ב תני' ר"א אומר כהן לא ישא את הקטנה ומפרש רבא בכהן

הדיוט, א"ה ישראל נמי, פתוי קטנה אונס הוא, ור"פ מוקי בכהן גדול וכו' ועכ"כ דרבא ור"פ מוקי להך דר"א בקדשה אבי' דאי קדשה א"ע הא קטנה לאו בת דעת וקדושי' בטלין ולכי גדלה כבר בעולה היא (וכקו' הגמ' לעיל) אלא ע"כ דמיירי בקדשה אבי', ולפ"ז יקשה לר"פ למ"ל לפרש בכה"ג טפי הו"ל לאוקמי בפשיטות אפי' בפתס כהן כרבא (ודוחק לומר דלא ס"ל הך חששא דשמא תתפתה עליו, כיון דדבר הרגיל בקטנה דאינה בת דעת) אלא ע"כ ס"ל דבקדשה אבי' כיון דהוה קדושי דאורייתא ולא חשבינן כאונס א"כ אף לישראל נמי אסור, לכך מוקי בכ"ג ולא חייש' לשמא תתפתה, ואסור רק מגזה"כ. והא דבאמ' לא חייש' אף לגבי ישראל (ובקדשה אבי') לשמא תתפתה, היינו משום דבעלה משמרה ולא שכיח וכדאי' בקידושין מ"ג ע"ב תו' ד"ה וכל שא"י בשם הירושלמ' שאבי' משמר' וכו' וכל זה מוכרח רק אי אמרינן דפתוי קטנה לא הוי אונס. והרמב"ם בפי"ז מהל' א"ב פי כר"פ דבכ"ג, לכך פ' דאסורה אפי' לישראל — והא דפ' כשהשיאוה אמה ואחי' מותרת אפי' לכהן, היינו כיון דלא הוה קידושין רק מדרבנן חשיב כאלו עודנה פנוי' לענין זה, וכ"כ בבי"ש ס"ק ג'. אכן הסוגי' ביבמות ל"ג ר"פ ארבע' אחים הולכות אליבי' דרבא דס"ל פתוי קטנה אונס. אח"כ מצאתי במשנה למלך פי"א הל' אישות שהביא ג"כ הגמ' הנ"ל אלא שרצה לסבב הענין שלא כדעת הרמב"ם, וכ"מ בס' בית מאיר על אה"ע סי' קע"ח סעי' ג' מה שפלפל מסנהדרין נ"ה ע"ב ויצא ג"כ לסיוע להרמב"ם, עיש.

וגם אזכיר בזה מעט ממילי דאגדתא. שבת קי"ח אמר אביי תיתי לי כדחזינא צורבא מרבנן דהוי מסיימי מסי עבידנ' י"ט לכוליה רבנן. והמלין בטוב טעם במאי דאביי לשיטתי' מסיים בדיוק לכולי' רבנן. עפ"י דאיתא במס' ר"ה י"ח אמר רבא בזבח ומנחה לא מתכפר אבל מכפר בתורה, אביי אמר בתורה ובג"ח וכו' אביי דעסיק בתורה וג"ח כו', לכן לשיטתי' ברצותו להתעסק בשניהם באהבה עצומה בתורה וג"ח הראה שמחתו כדחזי' ת"ח דמסיים מסכתא עבד יומא טבא והוסיף להראות הכרח התקשרות ג"ח לעסק התורה לכך עביד סעודות גדולות לכולי' רבנן וביניהן אף הרבנן דדחיקו לי' שעתי' וביתם ריקן ומקעדים לבבם וישיבו את נפשם.

— פעם א' ראה ת"ח אחד מפלפל בתורה עם גדול הדור, ואינו חש לחלוק כבוד לגדול הדור כראוי, וכאשר נזדמן הת"ח אצלו והי' לו מקום לדבר אתו בסתר, התחיל לעורר אותו בנחת כדרכו, ומפרש לו קרא בתהלים ט"ו: נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד. הנה המבקש כבוד מחברו ואוהב כבוד לעצמו מהכרח לכבד את זולתו כדי שיכבדהו ג"כ וגמולו ישיב לו (וכמ' בן זומא איזהו מכובד המכבד) אכן העניו ושפל בדעתו ושונא הכבוד, ידמה כי זולתו ג"כ שונא כבוד המדומה, לכן אומר אעפ"י שהוא נבזה ונמאס בעיניו מ"מ מכבד את זולתו אף שיודע שהם י"א ובורחים מן הכבוד, ונזהר בכבודם עד מאוד. — ופי חכם חן!

ועתה המכסה אני מאת אוהבי שי' שני דברים נעימים אשר לי למזכרת מן דודי הנזכר הרב החריף הצדיק מוה' ארי' ליבוש זצללה"ה אשר בחצי ימיו עלה השמימה, וכבר הי' מופלג בחריפותו ובקיאתו וחבר מחברת קודש על הלכות ראיתים בימי בחורתי והי' חכם מליץ ודובר צחות.

הרב הב"ש באה"ע סי' א' חולק על הח"מ וכ' דאשה מצוה על לשבת יצרה, וכ"כ המ"א בסי' קנ"ג, וק' דבגמ' ס"פ הבא על יבמתו אמר רב אמי ז"ל לא מפקדת רק מכח מוטרא לידה וכו' וכ"ה בכתובות ס"ד, א"כ מוכח דאין אשה מצוה על שבת. אח"כ מצאתי הקו' בספר א"ר בא"ח קנ"ג מהא דש"ע אה"ע סי' קנ"ד, ויש לתרץ דהנה התו' גיטין ד' מ"א: ד"ה לא וכו' כתבו דגבי שפחה כיון דלא מפקדא אפ"י שמא גם לאחר שתשתחרר לא תקיים שבת עכ"ל ולפ"ז שפיר אמר ר"א ז"ל וכו' דלא נוכל לכוף לבעל לגט אלא דע"י טענה, כיון דחזינא דמבררת דלצורך עצמה מוכרחת לכך, מהני טענתה. ואולם י"ל דהא"ר ס"ל דהתו' לא כתבו כן, רק שלא נוכל לכוף את הרב לעבור על מצות עשה דלעולם בהם תעבודו, משא"כ בגירושין [א"ה: אח"כ נדפס ס' בית מאיר על האה"ע ומצאתי שעמד קצת בדברים האלו].

זאת ועוד אחרת במס' עדיות פ"ד מ"ז המגרש את אשתו ולנה כו' צריכה גט שני, והביא התוי"ט דברי הרי"מ ד"א עושה בע' ב"ז וכו' בי

הוא כפלא וכו' מה שרצו לתרץ בזה ע"ש, ואמנם י"ל באופן אחר, דהנה הפרישה הקשה ומביאו הב"ש באה"ע קמ"ח איך שייך בגט ישן שמא יאמרו גיטה קודם לבנה, הא אי נמי בא עליה מ"מ הי' לשם קידושין. ומתרץ דלמא תנשא אח"כ לאחר בלא גט ע"ש. והנה לפ"ד הרמב"ם ניחא, דוודאי היכא דאיכא עדי ייחוד דהן ג"כ עדי ביאה שפיר הוה קידושין, אבל כשלא יהי' שם עדים, ע"כ יעשה בעילתו בזנות, והחשש שיאמרו גיטה קודם לבנה באופן שלא הי' עדי ייחוד וכולד בזנות, ואין לפקפק דאי ליכא עדים מי מפיק לקלא שלנה עמו, די"ל בנשים וקטנים וכו' או שראו אותם בבוקר בקומם.

וגם מן דודי מ"ו הרב הצדיק מוה' זאב וואלף זצללה"ה שהזכרתיו (וגוע בלא ז"ק, ואשתו הית' מבית ומשפחת באַדט בק' שווערזענץ סמוך לפאזען) הגיע לפניכם פלפול נאה בריש יבמות וכולן וכו' או שנמצאו איילונית צרותיהן מותרות. והקשה בתו' ד"ה או דאיילונית קידושי טעות וכו' ותימ' דקאמר לקמן קטן וקטנה לייח ולא מתיבמין, אמאי, תתיבם ממ"נ וכו' ותי' דהכיא בקבלה עלי', וע"ז תמה אדדמ"ו הנ"ל דהא בדף ס"א מייתי בגמ' ראי' דר"א לא ס"ל דר"מ, מהכיא דתני' קטנה מתיבמת ואינה חולצת דברי ר"א, וא"כ מנ"ל הא דלמא איירי בסתם והוי מקח טעות, ולכך תתיבם שפיר ממ"נ.

ואפ"ל דהנה דף י"ג פליגי ר"א ורבא, דלר"א מתני' דוקא בלא הכיר בה ומשום קדושי טעות, ולרבא מתני' אפי' הכיר בה דלא נאסרה נרתה אלא במקום מצוה, וכ' הר"ן והרשב"א דלרבא אף בלא הכיר בה לא הוי מקח טעות לגמרי, וצריכא גט מדרבנן, והלח"מ כ' בפי"ד מהל' איסות הל' י' ד"ה וכן איילונית שנתקדשה וכו' דצריכה גט רק משום מ"ע, ולפ"ז י"ל דהתו' אזלי הכא לתרץ אף לשיטת ר' אסי דס"ל דאיירי בלא הכיר בה, אבל לקמן מקשה אליבי' דרבא דהלכתא כוותי' ולדידי' לא הוי מקח טעות לגמרי. והנה אף די"ל דהמקשה לקמן ס"ל הכי מ"מ נראה מדברי הטור וב"י והש"ע דלדעת התו' באיילונית א"צ גט. לכן י"ל דבגמ' מדייק לקמן מדתנא ר"א קטנה מתיבמת וא"ח ע"כ איירי אפי' בקבל עלי' דאי בסתמא

מאי קמ"ל דהא ממ"כ מותר ליבם וכקו' התו', וא"ל דהא קמ"ל דא"צ גט, דהאאליבי' דרבא פשיטא להתוס' דא"צ גט. [א"ה הנה מצאתי שעמד בזה אדמ"ו הגאון מוהר"ע איגר בתשובות שלו שנדפסו זה מקרוב — עשרי' שנה אחרי מות דודי מ"ו הצדיק הנ"ל — במס' יבמות סי' ז' והניח בצ"ע] ואולם י"ל לפמ"ש התו' דהא דגיטין איירי למוציאה משום ספק איילונית וכ"כ הרא"ש דבנמצאה ש' צריכה גט, א"כ לר"מ י"ל דלמא תמצא ס' איילונית, אע"כ דקו' התו' אליבא דר"מ דנקיט שמא תמצא איילונית ולא נקיט ספקי, ולפ"ז מדייק שפיר מדברי ר"א דל"ש כר"מ דעכ"פ אפי' בסתמא אסור ליבם קטנה שמא תמצא ס"א ויוציאו לעז דהוי ס' קדושין. וכמו כן מצינו ביבמות פ"י מ"א בהרע"ב ד"ה חולצין מדרבנן ועי' בהגהות רבינו הגאון מוהרע"א סי' פ'.

וגם בשם גיסי ידידי הרב הנגיד הצדיק מוה' חיים שטרעליץ זצ"ל מכונה היימאן זויל, בעל אחותי הנזכרה הצדקת א"ח הענדעל זויל כ"ע, אזכיר בזה דברים אחדים ראויים לאמרם בשמו, ואף שהרבה בחדושי תורה וכתבם בספרו, אבחר רק דברים הפשוטין ביותר. הנה הט"ז בש"ע א"ח סי' רע"א ס"ק י"ט כ' על מ"ש בפסקי מוהרא"י דיחזור ויקדש שנית על היין וכו' ואטו אם תקע בטעות בר"ה בתקיע' מעומד שא"צ לחזור וכו' ותמה מאוד וכו' דמ"ר הביא מתקי"ש שמא א"צ ברכה נוספות וכו' משא"כ כאן שצריך לברך שנית וכו', והקשה דהא הרא"ש בר"ה סי' י"א מביא שהתוקע שלא לצורך עובר על שבות דרבנן, וכן המברך ברכה שלא לצורך כתבו התו' והרא"ש בר"ה ל"ג. ד"ה הא ר"י דלא הוי אלא דרבנן, א"כ מסולקה בזה תמיהתו על המרי"א, ואולם י"ל דהט"ז סי' תקל"ו ס"ק ב' הביא הך מעשה דמגנ"צא ומ"ש הרא"ן ותמה עליו, אבל בכ"ז אין להקשות על המרי"א די"ל דס"ל כן וכ"כ הכ"מ בשם רשי' ע"ש בט"ז.

כן שמעתי מפיו פי' יקר על דברי מדרש רבה פ' בשלח: כי השבע השביע וכו' הוא נשבע להם והם לו שאין בלבו ובלבם זע"ז, למה, והעליתם א"ע מזה אתכם, אשר אין לו החשך כלל, ותי' ע"פ מ"ש חז"ל שבת קנ"ב ע"פ ורקב עצמות קנאה, כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין, וכל שאין לו קנאה אין עצמותיו מרקיבין, א"כ כוונת המדרש כיון

שנשבעו שאין להם קנאה זע"ז א"כ אין עצמותי' מרקיבין ויקויים שפיר והעליתם א"ע מזה אתכם הרצון שגם עצמת השבטים יהי' קיימין. (ולפמ"ש ביו"ד פי' שם"ב שניים שהיו שונאים זל"ז אין לקברם יחד, והוא מוהרי"א בשם ס' חסידים. א"כ גם בזה דברי המדרש נכונים):

פעם אחת שאלהו תורני אחד להגיד לו פי' הרא"ב"ע בפ' שלח ע"פ ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים כו' י"א ויקריבו אותו ליל ראשון עכ"ל ויען ויאמר לו: כי הנה מצינו בפסח שני שאמר משה עמדו! ואשמעה מה יצוה כו' וכתב רש"י אשרי שזכה שכל זמן שהי' רוצה הי' מדבר כו' וכן בבנות צלפחד ויקרב משה משפטן כו' וא"כ למה הניחו אותו במשמר, כי לא פורש כו', שהוא ענוי הדין והי' לו למשה לזרז ג"כ במצות ובערת הרע מקרבך, לכך פי' הרא"ב"ע שהקריבוהו ליל ראשון מיד אחר שמצאוהו — חוץ למחנה -- שהי' סמוך למוצאי שבת, ובלילה לא הי' הדבור מתיחד עם משה כמ"ש רשי' פ' בא החודש הזה לכם — וכיצד הראהו והלא לא הי' נדבר עמו השכינה אלא ביום שנ' ויהי ביום דבר ה' כו' ביום צוותו כו' מן היום אשר צוה כו', וכן פרשי' בפ' בלק שנביאי אוה"ע רה"ק שורה רק בלילה לגנאי, ולפ"ז הוצרכו להניחו עד הבוקר במשמר, וזה נלע"ד דרך ישר ופלא על המפרשי' שלא פיי' בזה מאומה.

(ב' אדרת אליהו).

אבי אא"ז הנ"ל הי' הרב המאוה"ג המפורסם הצדיק מוה' אלי' זצ"ל אבד"ק לאנצבורג [הנודעת בשם לאנדסבערג א/ד ווארטהע] וכפי השמועה נולד בשנת ע"ת בק"ק פאזען, והי' בשנת תע"ו לפ"ק כבן ה' שנים, וביום

חמישי לירח אב הי' הרג רב (רדיפה על היהודים) על עדת ישראל בק"ק פאזען כמבואר בסליחה שנתיסד' ע"י הגאון מ' יעקב אבד"ק הנ"ל, ובקונטרס הנהנ"ל, וברדיפות כאלה (השכיחים אז בעוה"ר) הי' תמיד מקום פליטת הנרדפים בבתי הכנסיות הבנוים כמבצרים בתריסין ברזל, וכאשר נתחבא הילד הנ"ל תחת הפרוכת, והרשעים הארים מבחוץ זרקו באבנים ובחצים מול התריסי' של ברזל הנסגרים בעד החלונות, נפל חתיכות זכוכית על ראשו בעצם מוחו, ובע"ה נתרפא מיד, אך עד זקנה ושיבה הי' נראה הרושם במוחו, אשר הי' לו למזכרת להודות לה' חסדו.

במספר ההרוגים היתה ג"כ אמו הצדיקה מ' טריינה נ"ע בהדרת קודש, ועד היום הזה מזכירים שמה הטוב בתפלת א"מ רחמים בבית הכנסת הישנה, וכדומה, בתוך שאר נשמות הקדושי' שמסרו נפשם ביום ה' אב הנ"ל.

בהגיע תור בחרותו השיאו אביו הקדוש זצ"ל לבתו של הגאון מ' נפי הירש זצללה"ה אבד"ק שווערין אשר נתקבל אח"כ לק"ק מעזריטש בפולין גדול, שם הבת הנ"ל שהיא אמי זקנתי: הצדיקת מ' מיכלא נ"ע.

והנה יש תחת ידי חבור דברי מוסר והנהגות טובות אשר כתב אביו הקדיש זצללה"ה (אשר מהותו וקורותיו מבוארים להלן אות (ג)) ונקרא בשם סדר היום, וסיים שם בזה"ל: דברים אלה רשמתי בהיותי באכסניי בבית אולפנא דמחו' ידידי הרב הגדול המפ"ג מוה' נפי הירש יצו' אבד"ק שווערין ונדרשתי לאשר שאל מאתי חתנו, בני ידידי התו' מ' אלי' שי' וכתבתי כד הוינא חד כרעי' אארעה וכו' למלאות רצונו הטהור ואי"ה בקרוב עוד ארחיב הדבור ויה"ר שחפץ ה' בידינו יצליח, הכ"ד אלה הבא על החתום יום שנכפל בו טיב, כ"ד טבת תצה"א לפ"ק נאום הצעיר אריי' ליב בלאאמ"ו ה"ה מוה' יוסף זצללה"ה דרשן ודיינא דק"ק פוזנן יע"א, עכ"ל.

אחרי אשר למד איזה שנים בהתמדה, כתב אליו ש"ב אשר למד בימי בחרותו בפאזען והיו כשני חברים תאומי הלמוד, כי הצליח ה' את דרכו, כי מספר שנים אשר בא לק' אמסטרדאם ואלמנה עשירה אחת

נשתדכה בו ונתגדל עד היותו גביר מצוין, ולאשר רצונו לקחת לביתו ת״ח מופלג להיותו מחובשי בהמדר״ש ושם הנגיד הכותב הי׳ כשמו הטוב מוה׳ אלי׳ נארדאָן זצ״ל, בקראו המכתב מחברו הנגיד הצדיק, לא אחר לעשות רצונו הטוב, אך מקודם נסע לק׳ פאזנן אל אביו הקדוש לקחת רשיון ממנו, ויברך אותו ויסעדהו במתנת כסף על דרכו, ויבקש ממנו כי יסע רק דרך היבשה. ויהי׳ בבואו שמה, לאמסטרדם, נתקבל בכבוד גדול, ויתמהמה שמה בערך שתי שנים, ויספר כי בתשך שבתו שמה בא הגאון בעה״מ ס׳ שאגת ארי׳ זצללה״ה לק׳ אמסטרדם, בהתנכרות ושמו לא הגיד. והגביר מוהר״א נארדען הנ״ל כבדהו להיות מאוכלי שולחנו. ויהי בעת המסיבה על השולחן ביום הראשון ויבקש האורח הת״ח מאת אא״ז הנ״ל להגיד לו איזה חדושי תורה והתחיל לפלפל עמו, אז הפסיק אא״ז הנ״ל מעט ואמר לו: יתן לי מעלתו רשות לעיין בענין הזה, כי לא הייתי מוכן לפלפל בזה עם ענק כמוהו הגאון בעהמ״ח שאגת ארי׳, ויתפלא הגאון למאוד, איך רך וצעיר לימים הרגיש מתוך סגנון הפלפול ומדרך למודו, שהוא בעל המחבר הנ״ל ונשא חן בעיניו מאוד.

אחרי כן כאשר נודע לו כי קדש אביו הה״ג זצלל״ה שם שמים (כמבואר להלן ג׳) נסע לביתו, ויספר כי בא לו אביו בחלום הלילה והודיע לו ענינו ואת העבר עליו, ויאמר לו: בני, אל תצער על ככה, כי כל ימי על זה התפללתי לבא למעלה הזאת (כדברי ר׳ עקיבא ממש). גם הזכיר אותו לבל יאמר עוד השם בניקוד צירי כ״א בחטף פתח (כי הורגל בהיות באמסטרדם לאמר אות א׳ של השם בצירי כמנהג ותבטא דשם).

ויהי בנסעו לשוב לביתו הלכו מטיביו וידידיו עמו ויוליכוהו בכבוד אל הספינה, ויפרדו באהבה וברכת ידידים. למחרת הנסיעה קם רוח סערה ויהמו גלי הים מאוד, עד לא קם רוח באיש וגם רב החובל אמר נואש. ואנשי אמסטרדם ידידיו ואוהביו מביני משפטי סערת הים נאנחו עליו ויתאבלו על ידידם. אבל הוא בצדקתו קם לפשפש במעשיו ומיד נזכר את

אשר הזהירו אביו זללה״ה (שיסע דרך היבשה) ויבך ויתפלל ויעתר לו ה׳, ויולך הרוח את הספינה בדרך אשר הלכה עד לנמל וחוף א״ד, אז שב מהר לבית הנגיד הנ״ל ובבואו השתוממו וברכו עליו ברכת מחי׳ המתים, ואח״כ שלחוהו דרך היבשה למדינתו. משם נתקבל לאב״דק ורעשנא יהגליל שהי׳ שייכי׳ לשם. אך ע״י עלילות דם שנתעורר פעם כה ופעם כה בימיו, מאס לשבת במדינה כזאת, ונתקבל לאבד״ק לאנגנבורג (אשר יאמר היום: לאנדסבערג) בפלך נייאמארק והמדינה (והי׳ מרבני הארצות, ואני נכדו דור שלישי לו, מצאתי את שמו הטהור מצוין תחת ההסכמה מהבד״צ דיריד פפ״ד על ספרי הבי״ הנדפסים ע״י הרב מ׳ מיכל מ״ם בדיהרנפורט, וחתם א״ע: בשנת תקו״ס, הצעיר אליה משולם חונה בק׳ לאנגנבורג יע״א). וישב שם על כסא ההוראה עד היותו יותר מתשעים שנה ונאסף אל עמיו בכבוד גדול.

גם אשתו הרבנית מיכלה היתה משלשלת היוחסין בת הגאון מ׳ נבי הירש זללה״ה אבד״ק מעזריטש, ועי׳ בס׳ בית מאיר בסופו שמתייחס שם שהי׳ נכדו של הרב מוהרל״ה אבד״ק מעזריטש הנ״ל והולך ומונה עד להרב הגאון מ׳ פייטל אבד״ק וורמייזא (כעת: וואָרמס) וק״ק וויען וממשפחת מונק, ומצד אמו זקנתו הצדיקת ממשפחת הארוויץ. גם מזכיר שמה כבוד מוה׳ אהרן משה תאומים ז״ל, והיתה ג״כ ממשפחת הרב מוה׳ נבי זללה״ה הגאבד״ק בערלין שהי׳ ג״כ ממשפחת תאומים. וכן ראיתי חרות על חותמו באמת, כי הי׳ להגאון הנ״ל חלוף מכתבי׳ רבים עם אא״ז הרב מלאנדסבערג בעניני טיב גיטין וכדומה. ויש לי עוד תחת ידי מכתב מכבודו וז״ל: ברלין טוב אלול תקמון לפ״ק לעת יִפָּקדו ספרים, וכל היצורים בסקירה נסקרים, אם לחיים ולטובה, בספר יוחק עם צדיקים וישרים, עוד ינוב בשיבה טובה, וה׳ קרנו ירים — לאהו׳ מחו׳ ידי״נ כבוד המאוה״ג היפיש כמוה׳ אלי׳ ני׳ אחדש״ה כמשפט האהבה הגעני אמרותיו הטהורים וכו׳ — — — וה׳ ישמחנו בישועתו, ויחדש עלינו השנה הזאת הבע״ל למלאת מכוח לעבוד עבודתו, וללמוד וללמד תורתו לשמה ולחסות בצלו, ועבודה לא כעבוד עוד מבלי לו. כחפץ נאמן בברית אהבתו, דורש שלומו ושוחר טיבתו הק׳ נבי הירש, עכ״ל.

והנה אנכי זכיתי משולחן הטהור, מכתב הדור הערוך אלי מידו הקדושה, והעתקתי לי לזכר עולם. וז"ל: אגב חביבתי עליך, אעשה לך מדור בפני עצמך אהובי בן בני החביב לי כבני. כָתוב לי מאביך הרבני שי' שאתה נוסע על החתונה שלך למז"ט, ויה"ר שזיווגך יעלה יפה לאריכת ימים עם ב"ג ויה"ר שהשם יתן לך זרע כשר לעבודת ה' ולתורתו לאריכת ימים ולפרנסה טובה. ועתה שמע בקולי — ר"ד י"א, תמים תהי' עם ה' אלי כל המתמם עם ה', השם מתמם עמו, ותלמוד בהתמדה בש"ס ופוסקי', והעיקר לחזור תמיד על למודך שתתקיים בידך גירסא דינקותך, גם תעתיק מן אביך הרב ני' העתק שנתתי לו מן הנהגות הישרות שכ' לי אאמ"ו הקדוש זצ"ל בשנת תצ"ה ותזהר לקרותו לפעמים שיהי' שגורים בפיך, לשמור ולעשות, ודרך כלל תהי' זהיר לנהוג עצמך בכל הנהגות טובות שאתה רואה באביך שי' ולקיימם ולא תזוז מהם, ותהי' דעתך נוחה לבריות ושלום עם כל אדם, בפרט עם כבוד הרב דקהלתכם שאתה בא שמה, ותהי' דעתך נוחה עמו, וכל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו.

והשם יגבי' קרנך בכבוד, ומזלך יליץ ויפרח, והיית כגפן אדרת, ויערב לך דורן דרשה לשמחת נישואין שאני שולח לך, ויה"ר שתזכה גם אתה עם זוגתך לתן דורן דרשה לשמחת נשואין של בניך ובני בניך, אמן, כ"ד אבי זקנך הד"ש ומבקש חסדי ה' על טובתך ועל אריכת ימיך לעבודת ה' וליראתו, הצעיר אלי' מפוזן חפ"ק לנצבורג יע"א, עכ"ל.

והנה הרבה ספרים חבר הן במילי דשמעתת' והן במילי דאגדתא, ואעתיק נא שני דברים הנקלים להבין. במס' זבחי' ד' י"ט בתו' ד"ה א"ה תאפרא נמי, תימא כיון דהוי במיתה אתי' בק"ו מיושב, וכ' בס' פנים מאירות לתרץ דהא בריש פרקין ילפינן ק"ו מיושב מאוכל ולא ילפינן מה יושב שאינו במיתה א"כ כיון דבזר נמי אינו במיתה בעבודה שאינה תמה ומחלל לכך צריך למילף מיושב שאוכל, ולפ"ז לא נוכל ללמוד ק"ו מיושב שיהי' נמי מחלל העבודה מהאי דשלא רחוץ ידים ורגלים דחייב מיתה, דהא איכא עבודה שאינה תמה שא"ח מיתה וכדאי' במתני' לקמן ד' קי"ב ע"ב

ומביא רשי' לקמן י"א דהוי רק בד' עבודות ע"ש. ואיך נלמוד ק"ו אף בעבודה שא"ח מיתה עכ"ד בקיצור דמש' הנ"ל. והנה נ"ל דכונתו דהא בברייתא סתמא קתני עבודתו פסולה א"כ אין לחלק. והנה דבריו תמוהים לע"ד דהא קיי' ר"א על יוה"כ מ"ש שלא קידוש מטלא רחוץ. ובי ביום לא הוי עבודה כשרה אלא בכה"ג ושפי' מקשו בתו' דאיכ' למילף מיושב שאינו במיתה. וצ"ע.

והנה עפמ"ש הכ"מ הל' מעשה יוה"כ ה"א בשם הריטב"א שלא הוי העכוב בכה"ג ביו"כ רק בעבודת היום משא"כ תמיד ושל שאר קרבנות כשרים אף בכהן הדיוט ולא נאמר כ"ג אלא למצוה. ולפ"ז ניחא דברי הפ"מ. [אמה"ם לפע"ד יש לעי' דהא התו' לא ס"ל כשיטת הריטב"א. עי' דף פ"ה: דזבחים ד"ה משום וכו' שחיטת התמיד ועבודת היום וכו' ולשיטת הריב"א רק תה"ד לא הוי בכ"ג. גם התוי"ט הביא דברי הרמ"בן במס' יומא בפ"ב בזה ועי' בס' לאן קדשי' שם שעמד בזה ג"כ ובדבריי' הלנה ולא הזכיר הפמ"א כלל. רק כתב: יש רוצים לתרץ וכו' ושיבוש הוא. והנה לענין תה"ד אי שלא רחוץ חייב תלי' בפלוגתי' רב ולוי במס' יומא כ"ד. דלוי ס' אף בתה"ד זר חייב מיתה כנלע"ד וי"ל דגם אליבי' דלוי אין לתרץ דקאי עבודתו פסולה על תה"ד. ובעבודת היום ירחץ ידיו ורגליו אח"כ. דזה דוחק לאוקמא הברייתא בכך. גם ק' לפרש לשון עבודתו פסולה בזה האופן. ועי"ע יומא ל"ב: תו' ד"ה א"כ הו"ל וכו' אבל תמיד דל"ש לעבודת יוה"כ ל"ק עלי' אהרן ותקה בשחיטה דלא הוי עבודה וכו' משמע ג"כ דלא כשיטת הריטב"א].

גם כתב על מ"ש הט"ז ביו"ד סי' ע"ב ס"ק ט' ד"ה אפי' אין בו ראש והרגלים. בתשו' מוהר"י מינץ מיקל יותר להתיר העוף וכו' וכן דעת בעל הדרישה להקל בזה עכ"פ היכא שיש עוד איזה צד לקולא דהיינו שאנו מסערי' ס' בכל החתיכה וכו' והענין קשה להבין דמאי צד קולא איכא. אבל מצאתי בדרישה שכתב שיש עוד צד לקולא דהיינו שהעוף או האווזה היא נתמלא מבשר או תפוחים כנהוג. אע"פי דקי"ל באיסור דבוק בעינן ס' בחתיכ' לחוד בלא המילוי (כמבואר באותו ס"ק

יוד) וכמ"ש הרמ"א בסי' ע"ג ס"ו מ"מ כיון דאיסור דבוק היא חומרא לטער בו לחוד, ומה שאין אנו מצטרפי' עמו המלוי הוא ג"כ חומרא, א"כ כיון דאיכא עוד טעם להתיר דיש בעוף אף בלא כנפי ורגלי' ס' נגד לבו, לכך יש להתיר אף בלא כנפים ורגלי' כמ"ש מוה"רי מיכן להתיר עכ"ל הדריסה, והט"ז קצר בהעתקה ולא באר כל צרכו.

[אהמ"ס אח"כ זכינו לס' הפמ"ג הביא ג"כ הדריסה והוסיף לבאר שכונתו שאפי' חסרה הגרגרת דהיינו המפרקת ומיקל יותר דאפי' מילוי לי"ד ולא הרגיש בזה מה שקצר הט"ז].

עוד מצאתי פי' הפסוק ושמרתם את המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם וכו', אשר אין לו המשך, ואפ"ל עפמ"ש המפורשי' שהי' מחיש העת להוציאם ממצרי' קודם הקץ, דאל"כ הי' משוקעים בטומאתם, לכן לא המתינו עד שיתחמץ העיסה, וחז"ל דרשו ושמרתם את המצות שיהי' מדברים הבאים לידי חימוץ וצריך לשמרם שלא יחמיצו, א"כ י"ל דזה יהי' לכם לזכרון עיי שמור, איך הי' הדבר נחוץ לשמור גם אתכם שלא תבואו לידי חמוץ הטומאה, שהרי בעצם היום הזה הוצאתי וכו' שלא הי' אפשר להתמהמה עוד. (וכדברי התנא ר"ג מצה זו — על שום שלא הספיק בצקם — עד שנגלה וכו'). עוד על מאהז"ל אם פגע בך כו' משכהו לבהמ"ד וכו' ומקשים אמאי לא אמרו מיד, יזכיר לו יום כו' ותי' עפיי מ"ש במס' יומא בתשובה מאהבה זדונות נעשו לזכיות, ותש' מיראה נעשו רק כשגגות, לכן נתן עצה ללמוד תורה שהמאור יחזירהו למוטב וישוב מאהבה וזדונות נעשו לזכיות, משא"כ בהזכרת מיתה ישוב מיראה. (ובזה מובן ג"כ במס' ברכות לעולם ירגיז כו' נצחו מוטב וא"ל יקרא ק"ש כו' עד — יזכיר לו וכו', והיא היא).

ג פני ארי׳).

אביו הי׳ הרב הגאון הקדוש הדרשן כבוד מוה׳ ארי׳ ליבוש זצלל״הה אשר ילדתו אמו הצדיקת נ״ע בהיותה בת חמשים שנה ומוחזקה כזקינה, בק׳ פאזען, ובהיותו בן י״ג שנה דרש ברבים בבהכ״נ הישנה בק׳ פאזען וילך הלוך וגדול עד אשר נתקבל לאבד״ק פייזער ובק׳ סאמטור בעודנו בימי חרפו, ואח״כ הניח הרבנות ונתקבל למלאות מקום אביו הצדיק להיות דיינא ודרשן בפוזנא בימי הגאון מוה׳ יעקב זצללה״ה אבד״ק פאזען.

והנה מדבר העלילה הידועה (בשם עלילת דם, אשר התעוללו תמיד אנשי דמים ומרמה על צדיקים ותמימים, מאז עד עתה, וברוך המאיר לעולם בכבודו ומזכך לב שרים ומלכים בתבונה וצדק, להשבית צוררים ואויב מתנכל!)

הנני מעתיק בזה מן הספר **עמודי עולם** אשר נדפס במשך ימי האפילה הנוראה והצרה האכזריה, והרב המחבר הרב הגדול מוה׳ שמואל אב״ד ור״מ דק״ק שטריס יע״א (נדפס בבערלין שנת תק״א לפ״ק) הי׳ מיודעו ומכירו הטיב, וז״ל: **הנה** גלוי וידוע מהעלילת שקר אשר התעוררה בעו״ה בק׳ פוזנא*) בער״ה שנת **תצ״ו** לפ״ק (שהיא למספרם **1736**) וגופא דעובדא הכי הוה, שתינוק נכרי נמצא מת כמו חצי פרסה מן העיר, והוציאו שם רע בלשון שקר, שאנחנו בני ישראל עשינו זאת (לרצוח התינוק, כמו העלילה בדאמסקוס בשנת ת״ר, בענין Pater Tom. ובאו השוטרים מן

*) Im Sept. 1736.

המקום (כך קראו גוף העיר והבירה לעומת מבוי של היהודים הבנוי במצר העיר ושערים נעולות הידועה בשם Ghetto) לרחוב היהודים ביום ההוא, ותפסו את הרב הגדול הדרשן הקדוש והטהור מוה' אריי לב זצ"ללה"ה והשתדלן הגדול הקדוש והטהור מוה' יעקב זצ"ל [והנה הי' דעתה של זוגתו הרבנית נ"ע שימלט על נפשו לק' מעזריטש מקום שבת אחו' על כסא ההוראה הרב הגדול מוה' צבי הירש זצללה"ה, אבל הוא בצדקתו השיב לה, לא נכון לעשות כן לעזוב את עדתי, ואולי יתפסו אחרים רבים וגדולים למען אשובה עי"כ למקומי ואהי' אנכי גרמא בנזקין] גם נתפסו שני יחידי סגולה, והיו מיסרים אותם, ועל שהיו מקבלים הכל באהבה, שלחו התליון לבית הסוהר אל הרב הדרשן והשתדלן להקיף פאת ראשם ולהשחית פאת זקנם וכל שערות גופם, באמרם פן ע"י שערות גופם יעשו כשפים שלא ירגישו העינויים הקשים. ואריי שאג ישאג ליתן קולו בבכי, ובקול מר התחנן אל התליון, לענות אותו בעינויים קשים חצי שעה יותר מזמן הקצוב מבעל המשפט ולהניח לו הדרת זקנו שלא יהי' כנגד המשחיתים, אבל תפלתם לא עשתה פירות וכו'.

ביום א' למחרתו [כי ביום ו' עש"ק ג' מרחשון באו שנית ותפסו עוד חמשה יחידי סגולה] ברחו כמעט ג' חלקים מבני קהלתנו, וגם אנכי ברחתי לארץ מולדתי ק' לאנצבורג, ובהיותי שמה שמעתי מהבשורה הרעה שהיו מענים ומיסרים את הרב הקדוש והשתדלן (בליל ג' בחצי הלילה אחר נסיעתי משם) בעינויים קשים ומרים, ובתחלה היו מענים ומיסרים את הרב הדרשן, וקודם העינוי בחר לו לעצמו מהשופט חצי שעה להתבודד ולהתודות על עונותיו, כי הי' ירא לנפשו פן תצא נפשו בעת העינוי. והיו כופין את השתדלן בעת העינוי להיות עומד אצלו בנרות קלועים דולקות בידו, כדי שיראה מה שיעשו לו אחריו בדינו, ופן מחמת אימת מות יהי' נסוג אחור מן האמת והאמונה. והאר"י נוהם גנוחי גנח ויילולי יליל בקול תרועה ושברים, רק שפתיו נעות בתפלה ובווידויים; ולאחר גמר העינוי הי' שוכב ודומם כאיש נרדם. ואחר זה היו מענים ומיסרים את השתדלן וקולו קול

יעקב הי' נשמע ברחובות ובשווקים [כי הי' מלומד בלשונם] ויאמר יעקב להשופטים בזה"ל: הלא אין בידכם רק להיות שולט ומושל בגופי, אבל נשמתי רוח חיים תלא ותהא צרורה בצרור החיים, ואתם תרדו לבאר שחת בנקמת אל ארך אפיים. — והני תרי קדושים קדשו שמו הגדול לעיני כל העמים, ויאשמו בגופם ונפשם, וה' לקח נקמתו בהתליון כי בתוך שלושים יום למיתת הצדיקים עמודי העולם, עבר התליון אעיברא דנהרא במקום שהמים הולכים שם לבני אדם עד קרסוליהם, ושם נפל ובאו המים תוך נחיריו וגרונו וימת שם במיתה משונה ומגונה, ואחר זאת הארץ יראה ושקטה וכו', אכן עדיין היו שבעה חשובים נתפסים וכו', ובשנת ת"ק לפ"ק יצא המשפט הקנצליר יר"ה לאורה, בסיועת האל הגדול הגבור והנורא, שאנחנו בני ישראל נשתדל להמציא תשעה פריצים [אצילים המכונים: אדעליגע] ומהם יבחרו ג' מהם שישבעו במעמד ששה פריצים אחרים, שלא ידעו ישראל מזה מאומה, וגם התפוסים הנ"ל ישבעו מעוטפים בטלית וקיטל שבועה חמורה שבאו המקום (אנשי העיר ותושבי') עליהם בעלילה שלא כדת. ובזה יצאו התפוסים הנ"ל לחרות בחודש מנחם ביום ג' אחר ט' באב ימי אפילה, וליהודים היתה אורה! אמרתי עתה באתי במגילת ספר כתוב, למען תהי' למשמרת לאחרי דורות, וחברתי חבור קטן וקראתי שמו עמודי עולם על שם הני תרי עמודי עולם הנ"ל. עכ"ל בשמי' לשון קדש.

והנה הרב המחבר הפסיק בין הפרקים כי לא הגיד סוף דבר, על כן אפרש בזה שיחתי, כפי אשר מקובל מן האב לבן, כלם אהובים וברורים צדיקים וישרים. והוא איך שהצדיקים עמדו בנסיונות אין מספר פעם בקשות ופעם ברכות כי יועצי המשפט הבטיחו אותם באם יודו לאמונתם אזי תיכף יצאו לחפשי ברכוש גדול. פעם אחת בשבת לעת מנחה באו אל הרב הדרשן זצללה"ה לבית הכלא והתפיסה אנשים מלובשים בגדי ישראל כמו נגידים ולומדי תורה ממדינת ליטא, ואמרו לו בלשון יהודית, שהם סוחרים עוברים ליריד לייפציג ושמעו מן המעשה הנוראה, ע"כ מצאו תחבולה לבוא אליו בחשאי ולתת לו עצה הגונה וטובה כדת מה לעשות, כי לפי דעתם אם רק לפנים משפה ולחוץ יודה לאמונתם ולבו בל עמו, אין בזה כל כך מהחיוב לענין

יהרג ואל יעבור. אבל הרב הצדיק הדרשן מיד בבואם ובטרם יקרבו אליו, שם ידו למו פיו הקדוש ולא השיב מאומה על דבריהם, והניחם לדבר עד אשר כלאו. אח"כ ספר הענין וגלה דעתו שלא רצה להתוכח עמהם, יען הרגיש בהם מיד שהמה אפקורסי' ישראל, וכך הי' באמת, כאשר נודע הי' חברת המתחסדים הנודעים בשם יעזואיטען ומשומדים יחדיו. וכל כך מענים אותם עד שלא הי' בכחם לעמוד — ואח"כ הי' נושאים אותם לביתם, והיו מעונים ומיוסרים על מטותיהם איזה שבועות, עד אשר נאספו אל אבותיהם, ונשמת הרב הדרשן זללה"ה עלתה השמימה ח"י כסלו תצ"ו לפ"ק, ונשמת הרב השתדלן כ"ז מרחשון תצ"ז לפ"ק. הרב הדרשן אמר כי כאשר הניחו לו כדורי ברזל מלובנים באש תחת זרועותיו ואצילי ידיו, מיד הי' מרגיש בעצמו שנתכולה הריאה, ועשו אותו כגברא קטילא. הפו"מ התאמצו להוציא לאור משפטם, ולברר כי אין היהודים משתמשין בדם לפסח מעולם, וכמה נכרים העידו ונשבעו על זה מאחר שהם דרים מספר שנים בין היהודים ויודעים היטב ובברור גמור, שזה רק עלילות שוא ושקר, אכן לא הי' ביכלתם להוציא העלילה לגמרי, והשתדלו בכל מאודם להביא המשפט לבית הוועד הגדול (טריבונאל) לעיר המלוכה ווארשוי, אבל הכומרים עשו חרם בתפלה לבל יתערב מליץ בזה הענין להמליץ טוב במשפט, והי' הפו"מ מוכרחים לשלוח ולבקש מאת הפו"מ דק' וויען, והמה התחכמו לשלוח משם מליץ מפורסם עד לעה"מ, אשר לקח הענין בכל תוקף ועוז בידו, ובעזה"י יצאה הפקודה מאת המלך הישר*) — כי נמצא שהעלילה שוא ושקר וכזב. אבל הקדושים הנ"ל כבר עלו בגנזי מרומים, תנצב"ה —

בער"ה תצ"ו לפ"ק כאשר הוליכו את הרב הדרשן לבית המשפט, והי' נעקה גדולה ויללה ברחובות, הי' מהפך את פניו נגד היהודים ואמר ברוח נכון: מה תצעקו? הלא היום באשמורת הבוקר (בסליחות, זכור ברית) התפללתם והזכרתם בלב נשבר את הצדיקים הקדושים עשרה הרוגי מלכות,

*) August III Kurfürst von Sachsen.

ועתה מתירא אנכי, אולי בעת יציאת נפשי, לא יהיו אצלי עשרה אנשים מישראל לקדש שם שמים — ע"כ אעשה זאת לצ"ע, ואודיע בזה כי הנני מוכן ומזומן לקדש ש"ש, והי' מברך בקול רם הברכה תקדש שמו ברבים. ואמנם כבר הרגישו בזה רבים אשר הי' מוכן לקדש ש"ש, כי כאשר דרש ברבים בפ' בלק בבהכ"נ, ע"פ מי מנה עפר יעקב וכו', שהכוונה, מי יוכל למנות או מנה כבר הזכות של בני יעקב הסובלין עלבון אויביהם המשפילים אותם עד לעפר הארץ, ומספר רובע ישראל אשר ככלו צריהו להמיתם במיתת רבוע שחותכים ומבקעים אותם לארבעה חלקים — כמו שהית' מיתה ידועה באומות הקדם — והוסיף לומר: אך שמות כזה יקר מאוד, בכ"ז הוא בעצמו [בלעם הרשע] איננו מתאוה למות כמו הקדושים האלה ביסורין, רק חפץ לחיות ולמות בשלום ובמישור, וזהו, מות ישרים כמות כל אדם מבלי פגע ויסורין, אך האחרית טוב הצפון להקדושים יחפוץ לחלק עמהם, וזה שאמר ותהי א ח ר י ת י (שכר טוב לעוה"ב) כמוהו. וכאשר גמר לבאר הפסוק הנ"ל, נתעלף ונפל על פניו, וכמעט רגע אשר נבהלו השומעים, אכן שב רוחו אליו, והי' מסיים הדרוש לנכון (דבר זה שמעתי ג"כ מפי מעלת מחו' הגאון מוה' ישראל משה האבד"ק קארניק אבי גיסי הנגיד הרבני מ' נפתלי מאזעס ז"ל בעל אחותי היקרה מיטה כ"ע בעהמ"ח שו"ת רשמי שאלה*).

והנה הרב הקדוש הנ"ל חבר הרבה ספרים בהלכות ואגדות ופסקי דינין, רובם נאבדו בין התסיבות המתרגשות, ומעט נשארו עוד ת"ל והנם בכתובים. עד היום מזכירים את הצדיקי' האלה בהזכרת נשמות וביאהל"ט שלהם, זכותם יעמוד לנו ולכל ישראל עד עולם!

והנה מצאתי בכת"י של אאמ"ו הרב מוה' אלי' אבדק"ק לאנדסבערג זצלה"ה, רשום בכתב אמת על אגרת וז"ל: אגרת הזאת כתב יד של אאמ"ו

---

*) משנו כובעת משפחת נאפתלי מאזעס בפאזען.

החסיד הקדוש זצללה"ה הי"ד, אשר כתבו בער"ה השייך לשנת ת"צ"ז לפ"ק וקודם שגמרו נתפס בעו"ה, זכותו יגן עלינו ובעדינו ע"ע אמי"ר! והנני להעתיק אותו בזה:

ב"ה, עתים לטובה עת מכתב פתוחי חותם קודש למד למעלה, גילה אחר גילה לשתא מעלי' כסירא וגלולא לאהוי בני יקירי האלוף התו' המשכיל מוהר"ר אלי' יצו ה' אתו הברכה! י"א ר"ד, הנה מכתבך קבלתי יום וי"ו העבר ולאשר שכעת אין הזמן מספיק להרחבת דברים כ"א להשיב להפקת רצונך, אודות שהי' פה שטף מים, עם כי משתמא כבר מפורסם, מ"מ ראיתי להודיע לך קצת, שהמים באו ברחוב בר"ח אב וגברו בכל יום ויום עד יום ה' וכו' והי' המים מקלחים וזוקקים לחומת בהכ"נ וכו' וכמה מהעירונים שהבריחו את שלהם חוץ לעיר, וזוגתך תי' שהיא רכת לבב התייסבה ליסע לבית אבי' לק' מעזריטש ונסעה לשלום עם הילד יצו' וכו' ומשם מביאים קמח לכאן מפני הדוחק הגדול, ונמכר המדה רביעית פה ח' זהובי', ואם כי תוכל להבין עניני, מ"מ הלער היותר גדול הוא בהרגש דוחק העניים כו' וההכרח לקצר מזה, עכ"ד. והמכתב הנ"ל הי' ברצונו נשלחו לבנו הנ"ל אשר הי' לעת הזאת בק' אמסטרדאם: **הכתונת בד** קודש, אשר היתה מלאה רשומים וכתמים מן הדם היסורין, לקחו להם לזכרון קודש, בנו הגאבידק לאנדסבערג הרב מוה' אלי' זצל"ה מחציתה, ובתו הצדיקת מ' טויבא נ"ע החלק השנית. ואא"ז הרב מוה' אליי הנ"ל הורישה לבנו אאמ"ו הרב מ' יוסף זצ"ל בפאזען, ועדן היא מונחת צרור וחתום למשמרת אצל בני הבכור הרב מוה' משה ני' בפאזען, ומן החלק השניי לא נדע דבר, כי גם מיוח של הצדיקת טויבא הנ"ל, לא נוכל לברר מאומה, כי מפוזרים ומפורדים המה. [ואולי ע"י הפצת החבור הנוכחי בישראל יתברר מה].

בכל ער"ה הי' מקבל על עצמו איזה תוספת חסידות ופרישות והנהגה טובה מן המצות נוסף על מה שקבל בשנה שעברה. גם כתב לבנו הנ"ל קונטרס **סדר היום** להתנהגות ישרות ואעתיק מהם בזה רק דברים השוים

לכל נפש שאין בהם חומר כל כך לעשותם, ומי יתן ונוכל להחזיק המועט, וז"ל ראשית חכמה יראת ה' לעמוד בבוקר ולעשות תקון חצות, ואם לא יספיק הזמן, עכ"פ לומר איזה קנות והוידוי לומר בכוונת הלב ולהתחרט, ואח"כ ללמוד משניות ואף אם רק ב' משנות עם פי' הרע"ב והתיו"ט וללמוד שיעור פשוט, ואח"כ שיעור בגפ"ת, ותראה להחכים על הענינים ולדקדק בהם ולחזור על הלמוד, כי אין לך אבוד הזמן יותר ממי שאינו מחזיר על למודו, ולכתוב לך חדושי' ופירושי' בסוגיות ונתנו סימן לזה: קנה לך חבר, הקולמוס יהי' לך לחבר; על הכל לומר: בלי נדר, ובתענית שצריך עפ"י הדין לקבל עליו בפה מלא, מנהגי לומר עד שאשנה משנה א' ובחרתי לי המשנה דסוף פ"ד דזבחי' המתחלת לשם ששה דברי' הזבח כו', וכן לזהר משבועות וקללות, ותסר כעס מלבך ודברי חכמים בנחת נשמעים. ותזכור כי האדם נברא לעשות רצון בוראו ית' והשכר ממילא בא כי לא ימנע טוב להולכי בתמים, ובוטח בה' חסד יסובבנהו.

אות א"ל"ף ר"ת אמת למוד פיך, וזה כלל גדול בד"ת ובד"א ואפי' בדברי' בעלמא, לפחות מודה על האמת ונאמנות במו"מ, שלא להתכבד בקלון חבירו ולהזהר מלה"ר ומלגנות, ולזהר בשמירת שבת ולקבל שבת ולכבדו, וכן לקדש עצמו מן הרהורי' רעים ע"י ד"ת, לקבוע שיעור בלמוד גם מקרא כ"ד ספרי' וללמוד ספרי מוסר על נכון, ומרגלא בפומי בדרוש לומר משל נאות: מסוחר שבא בפעם הראשונה על היריד ומבקש מאוהבו שיראה לו הדרך הנכון, אנה יקנה סחורה טובה ואם אין לו פנאי ללכת עמו אזי ימסור לו מראה מקום בע"פ ובכתב להתגרים הטובים שילך. כן הדבר הזה, באם אין הזמן מספיק להזהיר על הכל, הלא לפחות אזהיר אותך לעיין בספרי המוסר המונחים לפניך ושם תמצא די לרוות צמאונך, ותמצא ג"כ מה שהעתיק הקצור של"ה מספר יסוד יוסף שחבר א"א מ"ו זצ"ל ל"ה לתיקונים והשמירה מזה, ויהי' חקוק על זכרונך. וראוי להתפלל על השגת ת"ת ולגדל בנים לתורה ולעבודה, ולפקוח עין בדברים הנוגעים בממון לחוס על הוצאות שהמה שלא לצורך, אך להתחזק א"ע בנתינת המעשר ובצדקות כאשר אמרתי לך, ולכתוב בשט"ח עכה"ע. בשתלך לסעודת מצוה תהדר

לפלפל בד"ת, וביותר בשמחת נשואין שצריך להזהר מהרהורים רעים. ורק חזק לאהוב את השלום דרך כלל ושלא לדבר בגנות שום אדם ותתחבר בטובים, וה' הטוב ברחמיו ית' יצליח עניניך בכי טוב, אמן!

ואזכיר ג"כ בשם אחוי הגאבד"ק מעזריטש בפולין גדול הרב מוה' צבי הירש זצ"ל פי' מקרא קודש: בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחי' בעליה, עפ"מ שדרשו חז"ל כי המחזיק ת"ח שכרו הרבה, ע"פ המקרא שמח זבולון בצאתך ויששכר באוהליך, א"כ שוה המחזיק ת"ח להלומד תורה ועץ חיים למחזיקי' בה, אכן לאשר אמרו חז"ל כל ת"ח שאומרי' ד"ת משמו שפתותיו דובבות בקבר הנה למעלה הזאת לא יגיע רק הלומד ולא המחזיק ת"ח בצרור כספו, לזה יאמר: בצל החכמה בצל הכסף הצל שעושה העשיר בכספו שמחזיק ת"ח להגין עליו לעוה"ב, שוה לצל החכמה בעצמו, אבל עוד נוספות ויתרון לחכמה שהיא תחי' את בעלי' שאומרים ד"ת בשמו וזכרו לא יסוף. — עכ"ד.

ועתה הנה מקום אתי בזה להזכיר איזה חדושים בשמו של אא"ז הקדוש זצלל"ה, מעט מהרבה אשר אתי המה בכתובים. הרמב"ם בפ"ז מהל' תפלה כתב כל הישן בבגדי' אינו מברך בשחרית ברכת מלביש ערומים, והובא ג"כ בהרא"ש במס' ברכות, ונראה להביא ראי' דכל שאינו ישן בבגדים מכובדים מקרי ערום כל שהוא בוש להתהלך בחוץ ובין אנשים ושפיר אצי לברך אע"ג באם לובש בגדים אחרים אח"כ וכמו שפי' ז"ל כאשר הלך עבדי ישעי' ערום ויחף, ערום בבגדים מטולאים ש"מ כל שאינו לבוש בגדי' ראוי' לכבודו ערום מקרי. וכן מ"כ בשם הגאון חכם צבי ז"ל (אהמ"ם עי' ברי"ף מגילה פ"ד שכ' על הא דפוחח פורס על שמע ומתרגם, וז"ל פוחח מי שבגדיו קרועים וכו' כאשר הלך עבדי וכו' ומתרגמינן כמה דאזיל פוחח ויחף עכ"ל וא"כ לפי התרגום אין ראי', ולפ"ז י"ל דהרמב"ם נקט לדעת הרי"ף, ועי"ש פי' רשי' ובתו' שם ובהגהות מוהרי"ב, ובהרע"ב פ"ד דמגילה) [ולענ"ד לדקו דברי הרב הקדוש דעכ"פ לא הי' להרמב"ם לסתום ולפסוק כל הישן בבגדי' דמשמע אף בקרועי' דהא אף להרי"ף בקרועי' עכ"פ ערום מקרי ומחויב לברך והוה ל"ל כל הישן בבגדי' שאינם קריעי' כו', אר"י].

המ"א בסל' ר"ה ס' דלכך אין לומר ג' פעמי' המלך הקדוש דאא"ל השם חיכה, ובאם ישכה, כשיבוא אח"כ לומר עם השם כראוי שגירא דלישנא ינקוט או יטעה עכ"ל. ול"נ טעם אחר דבאם ירגיל א"ע לומר נ"פ יהי' מורגל אח"כ ויאמר אחר עשי"ת ג"כ המלך, ויהי' מוכרח אח"כ לחזור ולומר נ"פ האל הקדוש עם השם הכנוי, או אולי ישכח לומר אח"כ נ"פ. דבשלמא במשיב הרוח וטו"מ ממילא מורגל אחר איזה שבועות בכך וצריך לחזור ולהרגיל כבראשונה, משא"כ בעשי"ת שיוכל לבוא לתקלה אח"כ. (אהמ"ם כשאלתי מן מ"א א' מדוע בחר לו הרב דרך אחר דלא כמ"א, והשבתי אולי כוונתו, דהמ"א המציא טעם בזה ולא נמצא לו הוכחה כ"א מהא דכי הבי' בשם הרד"א עכ"ל, ור"ל כמ"ש המחצי' השקל דס"ל דלא מהני נ' פעמי' כיון שאינו מתחיל מתחילת הברכה וכו' ואף דאנן ל"פ כוותי' מ"מ בכה"ג כ"ע מודים עכ"ל משא"כ לסברתו דלמא משתלי הלא נמצא פעמי' אין מספר בש"ם ופוסקי' להלכה, עוד איכא כ"מ לדעת המ"א לא מהני אבל איסור' לא עביד, אבל לדבריו הקדושי' הוה איסור' משום ברכה לבטלה ושינוי מטבע בברכות. עוד כ"מ להמ"א רשאי לעשות ג"כ בזכרנו ומ"כ וכדומה, משא"כ אי ניחוש לתקלה גם באלה לא יעשה כזאת דהוה הפסק באמצע הברכה לאח"כ. ואולם י"ל אולי גם להמ"א אסור לומר נ' פעמי' המלך הקדוש דאף דאמרינן דלא מהני מ"מ מידי ספיקא לא יצאנו, וא"כ אם נזכר באמצע הש"ע שהוא מסופק אם אמר אין יכול לחזור דדלמא מהני והוה כלאחר למ"ד יוסי, ואולי לא מהני ומחויב לחזור, ודו"ל).

גם אמר למנהג נכון למשמש בתפילין כשאומרי' בקדושת ובא לציון: לשמור חוקיך כו', וסמך לזה מלא מהא דאי' בירושלמי לברך כשמסירין התפילין באיי לשמור חוקיו, ואף דלא נהיגין כן, מ"מ זכר לדבר הוא עכ"ל. [וכשהי' החבור הזה תחיי אדמ"ו ומחו' הגאון רבינו עקיבא איגר זצללה"ה השתעשע בו מאוד, הגיה' במקום הזה במקום הירושלמי וז"ל ברכות מ"ד ע"ב דבני מערב' בתר דמסלקי תפילין מברכי' לשמור חוקיו עכ"ד הקדוש]. אהמ"ם, מהגהת רבינו נראה שהתפלא מדוע לא הביא הרב הקדוש בפשיטות ראי' מבבלי, ולפע"ד י"ל דמבבלי ברכות אין כ"כ ראי' דמברכי' מחמ'

החיוב ואולי רק מנהגא בעלמא, ועי' מגילה פ"ג מ"א מקום שנהגו,
לברך יברך וכתב הרע"ב ר"ל לאחריו — הרי דמגילה והלל רק מנהגא לברך
לאחריו — והא דלא מתרצו בגמ' (בברכות ובנדה נ"א) על קו' לאפוקי מה
לאפוקי מצות, דאין חיוב רק מנהגא, די"ל דעדיפא להו לתרוצי לאפוקי ריחני
(דאפי' מנהג' ליכא) משא"כ בתלמוד ירושלמי משמע שהיא חובה כמו ברכה
לפני. עוד י"ל דמבבלי אפ"ל דגם בשאר מצות כמו בטלית וכו' מברכין,
משא"כ בירושלמי מפורש. אתי' כמ"ד בחוקת תפילין הכתוב מדבר וכן איתא
ברשב"א חידו' ברכות דף מ"ד, ובסד"הי מ"כ המדקדקי' מסירי' הרצועה מעל
היד כשמגיעי' אלא שנשמור חוקיך, ובפמ"ג א"ח סי' כ"ט כ' שיש לחלוץ בר"ח
קודם התפילין, ובב"י ריש הל' תפילין כ' דאין להסירם ע"ש. [עי"ל דבבלי
אין מפורש שהי' מברכי' בשם ומלכו' דלא נזכר בכ"מ רק אקב"ו ל"א, והא
דלא מתרצו בגמ' בברכות מ"ד ובנדה נ"א לאפוקי שם ומלכות י"ל כתי' התו'
נדה דריחני פסיקא לי' אבל בירושלמי מפיק לי' מקרא, ובאמת אין מקום
להקשות דהא לקושטא מקור הדין הוא בירושלמי וגם הבבלי מקשה
ממערבא. ארי"].

עובדא אתי' לידי בבכור שנולד אחר פטירת אביו, ואמרתי לפסוק
כאותן הפוסקי' שהב"ד יפדו את הבכור וכן הסכים מ"ו הגאון אבד"ק מ' יעקב
נ"ו, ונסתפקנו בענין ברכת שהחיינו והדעת נוטה שלא לאומר' [מהא דאיתא
ברמ"א א"ח סס"י רכ"ג דאין לומר תבלה ותחדש על בגדי' הנעשים מעורות
של בהמה משום שבא ע"י מיתת ברי' ע"ש (ואף שמשם נראה הסיפוק דהא
בשעי' א' הביא הרמ"א לפסק הלכ' שבמתה אשתו היולדת זכר יברך האיש
שהחיינו ועי"כ צריכי' אנו לחלק בין ברכת שהחיינו על הטבה שאינה שייכי'
למיתה כלל, לברכת תתחדש לעת"ד ושאינה באה רק ע"י מיתת בע"ח) ועיי'
בסי' כ"ח ביו"ד ובש"ך לענין שהחיינו בשחיטה ויו"ד סי' רס"ג הל' מילה לענין
שהחיינו ובתשו' הרשב"א] ונאמרה הברכה בלא שם ומלכות [לא נתבאר מי
אמר אי הב"ד העומדי' במקום האב או הכהן דמטי הנאה לידי', ולדעתי
הנמוכה מסתבר דבמאורע כזה הכהן יברך ועי' סוף פסחי', והנה במה
שנתחבטו הפוסקי' אי מברכי' שהחיינו גבי תפילין עי' א"ח כ"ב, יש לעורר

ג"כ דתפילין הקלף והרצועות מבע"ח וכן מזוזה, אך זה אינו מוכח שכבר חלקתי לעיל בין שהחיינו לאמיר' תחדש, וגם לחלק בין ענין מצוה שנצטוינו לכתוב על קלף, גם מצינו בש"ס שהיא כעין זכות שזכו שנלקח עורותי' למצוה, ופשוט] [אמה"ס: עי' שו"ת בגדי כהונה סי' י"א ביו"ד שהסכים שהב"ד יפדוהו, ובשו"ת חמדת שלמה יו"ד סי' נ"א פסק לפדות על תנאי שבאם יפדה א"ע כשיגדל הוה המעות מתנה לכהן עיי"ש ולזה הסכים החוות דעת בתשובתו] [כת"י ארי' ל"ב בן המחבר, בסיומי ק"ק לילץ הי' לי ספק בבתולה שנתעבר' וחששנו שמנכרי, או מכהן ולוי, ובזה אף לדעת הט"ז הוה חוב גמור לקטן ואין הב"ד יכולין לפדותו, דיכול לומר המוציא מחברו עליו הראי', ואף שהי' הרוב נוטה לומר שמישראל, ולא מכהן או לוי (ולא הי' חשש נכרי) מ"מ יכול לומר אין הולכי' בממון אחר הרוב, והארכתי בזה לחזק סברת גדולי האחרוני' כיון שכבר גמרנו לדונו בענינים אחרים לישראל גמור הולכי' גם בממון השייך לנדון הנ"ל אחר הרוב, וצ"ע].

גם במזוזה נמצא בשמות שנוהגי' לכתוב מבחוץ, כמבואר בסי' רפ"ח בטור ושו"ע, שמות במוכס' וכו', והי' כתוב הזיין קודם הסמך, והנה מבואר דזה השם הוא אותיות שניות של אלדינ"ו, ונסתפקתי אם להתיר למחוק שני אותיות אלו ולכתבם כסדר, דהרי אם נאמר דכל וי"ו אותיות הם קודש, כיון דלא נכתב כראוי לא נתקדש, ואי נימא דב' אותיות אלו אינם מגוף השם אלא מן הנטפלים כמו נו מן אלדיינו, וא"כ קיל טפי [אמה"ס: ר"ל דלא הוה איסור מחיקה אלא מדרבנן, וכן הסכים לזה הנו"ב סי' ע"ו] ורצאים למחקם לצורך ולא לגנוז המזוזה לאיכס, ואולם י"ל כיון שהפרשיות של המזוזה עצמה צ"ל כל התיבות והאותיות כסדרן יש לחוש ולומר דגם השמות האלה צ"ל כסדרן, וא"כ לא מהני המחק, והגאבד"ק מ"ו מ' יעקב יצ"ו וחד מבי"י אמרו שיותר מסתבר לגונזה.

עובדא אתי לידן בגט מוויר שהי' שם אבי האשה ליב ולא נודע אם שמו בלה"ק יהודא או ארי' ואמר הגאון מ' יעקב יצו' שבא מעשה כזה לפני אביו הגאון מ' יצחק זצ"ל במגרש שהי' שמו פעקא ולא נודע שמו בלה"ק והסכים לכתוב „וכל שום וחניכא דאית לי', אמנם יש

לחלק דבמגרש עצמו די"ש קפידא ומש"כ באבי המגרש דבדיעבד אפי' לא נכתב כלל כשר, וכן הסכים עמנו מ"ו הגאון הנ"ל [אהמ"ס מצאתי בגליון ש"ע אה"ע בכת"י א"א הג' הדרשן מוה' יוסף זצ"ל אביו של הרב הקדוש הנ"ל, בסי' קכ"ט וז"ל: פעקי קורין אותו לתורה „אורי" כן שמעתי עכ"ל (ונראין הדברי' שבלשונות ידועות התנועה „פֿעו" רומזות על אש (Feuer) ואין חילוק בין הברה לבסוף אם באות א' או י'].

בב"ש אה"ע סי' קי"ב ס' כ' דהיכא דהאשה נו"נ בתוך הבית חייבת מדין ערב, ע"ש, ומשמע דבאם היא חנונית שעסקה בסחורה ומת בעלה יגבו הב"ח תחילה, אמנם נראה דאין המנהג כן, גם ע"ש במהרי"ו סי' ל' טעמא אחרינא איכא באותו נדון. [ראה מצאתי שאחריו קם הבית מחיר, וכי שם על הבי"ש פיש נתווה, וכי בשביל שמסר לה מעותיו תהי' ערב עבורו וגם עמד על דברי מוהרי"ו הנ"ל, ע"ש. כתיי בן המחבר אלי' ל"ב].

הנה נסתפקתי כשהעד מסייע להתובע והנתבע חייב שבועה אם התובע חייב לקבל בחרס קודם שישבע הנתבע, ומסתימות לשון הש"ע סי' פ"ז סעי' כ"ב נראה שאין חילוק, אף שהסברא נותנת כיון שהעד מסייע זלו, בוודאי אין תובעו בחינם, וכן הסכימו עמי הבד"ל יצ"ו, אכן באם כבר קבל עליו המשביע בחרס פסקנו שאין יכול להפוך עליו [אהמ"ס, עי' בסמ"ע שם, ובט"ז ס' כ' דבנשבע ונוטל וכן בהיפך שבועה א"צ לקב"ח, ובאו"ת שם ס' דהקב"ח הוא, רק שמא אי"י בבירור שהאמת אתו ואעפ"כ ישביעו, ולפ"ז כל היכא דהוא מסופק צריך קב"ח וכן הוא בשבועות שותפים וסייס, ומנהגן ש"י תורה. אבל מייכ לבעל נתיבות המשפט דבהיפוך שבועה א"צ לקב"ח, ע"כ, והנה בנידון עד המסייע יש לדון דאם עד א' פוטרו מן השבועה ומכ"ש שפוטרו מקב"ח ולא הוה כאלו עד א' עושה ב' פעולות לפי שאין מוציא ממון בזה. ואולם י"ל דוה שע"א פוטרו מן השבועה היינו משום דחזקת ממון ג"כ מסייע להנתבע. אכן זה נסתר מהך דסי' פ"ז ס"ו בהג' וי"א דהי"ה בנשבע ונוטל ויש לו עד המסייע נוטל בלא שבועה הרי דעד א' אפי' בלא חזקת ממון פוטרו, אך לפמ"ש הש"ך שם, דעכ"פ יכול להחרים סתם

עליו, מזה נראה דאף דעד המסייע פוטר משבועה מ״מ קב״ח הקל וכעין תקון לברר האמת ולהפיס דעת כדי להרויח שבועת היסת, אפשר שאין לפוטרו ממנו].

אחד שלח את חבירו לעיר אחרת שיחליף לו שם מטבעות הגרייס על פרוטות ושיביאם מיד כשישוב וידע שלא יעכב שמה, והשליח **טען** שאבד המעות בדרך. ומתחילה רציתי לומר דהוה כמו מעות מותרות דהוי עליהם כש״ש כדאי׳ סי׳ רנ״ב וכמ״ש הסמ״ע שם בשם המרדכי דבזמננו שרוב עסקי׳ שלנו במו״מ והלוואות גם בעה״ב דינו כחנוני. ואולם נסתפקתי דאפ״ל דוקא בנפקד דיוכל לקנות סחורה ולהשתמש בהן (כמבואר במשנה) ובוודאי דעת המפקיד שיעכב המעות אצלו זמן מה (כדרך פקדון אשר הפקד עמו) לכך נקרא ש״ש, משא״כ בכ״ד שהי׳ מפרש לו מה שיעשה עבורו במעות ושלא יעכבם בידו כלל, ואף דיוכל להנות מהן אפשר דעי״כ לא מקרי ש״ש (ואין לדמות לשומר אבידה אין כאן מלוה). ועוד דהכא אין להוכיח מזה שלא נרון שהרשה לו להשתמש, דהא מוכרח לתת לו מותרין כדי שיחליפם לו. וגם יש אומדנא להיפך שלא רצה שיוליאם לצרכו פן יתעכב והזהיר אותו לבל יתעכב. אח״כ מצאתי בכ״י של אחו׳ הרב מ׳ מאיר דיין זצ״ל חתן מוה׳ יעקב רופא ז״ל שכ׳ דמהרא״ש מוכח אפי׳ אם נמסר לו המעות להוליך ליוקום אחר ולמסרו שם מיד לאיש אחר או שנמסר לו לעשות בהם דבר מיוחד, אפ״ה יש לו דין ש״ש, וכ״מ בב״י ס׳ ס״ז בשם הרשב״ץ ע״כ (אהמ״ם לענ״ד יש להביא ראי׳ מהא דכ׳ הסמ״ע שם בשם מוהרי״ק דאין חילוק ואפי׳ במקום דאין תגרים מצויין וגם בעשיר שא״צ למעות, ומ״ש דמהרא״ש מוכח כו׳ ילד״ד דאף דכ׳ שם שאינו בטוח, היינו כדי לחלק מהא דאבידה, אבל על זמן מועט וודאי בטוח הוא שלא יתבענו, וצ״ע].

מפי אאמ״ו שמעתי משמו פי׳ מדרש תמוה: למכה מצרים בבכוריהם בכוריהם לי״ל אלא בבכוריהם, מכאן שבאו הבכורי׳ והכו לאביהם ואמרו הניחו לישראל לצאת, וכן הי׳ ר״י נותן בהן סמנים דל״ך עדי״ש וכו׳. ואין לזה התקשרות, ופי׳ הוא זצ״ל שקשה לבאור׳ על דברי ר״י

שבכולם הזכיר שם המכה כמו דס לפרדע וכו׳, ובפי׳ האחרון הזכיר במכה האחרונ׳ המוכים שהרי הבכורי׳ היו המוכים, והול״ל באחמ״ב כמו שהזכיר התי״ק, אך לדברי המדרש ניחא שהביא שהבכורי׳ בעצמם הכו לאביהם ושפיר מקיים בכורות בפי׳ באח״ב. [וכ״מ בס׳ עדות ביהוסף שהביא הפי׳ הזה בשמו הקדוש והטהור תנצב״ה וזי״ע!]

והנה הרבה חבורים כתב והשאיר בכת״י, בלשון לה״ק ובכתב מסודר, הן בפלפולי דאורייתא והן בחידושי דינים, [ויש תחי׳ ס׳ מג״א מלא על כל גדותיו בחידושים, וכן על הט״ז] וגם על דרושים בנגלה ובנסתר ועל ס׳ זוה״ק, אבל בעו״ה רובם ככולם עלו בלבת אש בשריפה האחרונה בק״ק פאזען, ולא נשאר מהם רק מעט מזעיר, וס׳ מג״א אשר הי׳ שאולים אצל ת״ח. עוד נשאר לזכרון ממנו טס כסף אשר נתן במתנה לבהכ״נ הישנה לש״ת, ושם רשום שנתנו עבור בנו נבי שי׳ בשנת **תפ״ה** לפ״ק. ודעו! כי את אשר רשמתי פה היה רק דברים קלים להבין, והפלפולים הארוכים והעמוקים הנחתי למשמרת עד עולם, בעה״י.

(ראש יוסף).

אבי הרב הקדוש הכ״ל הי׳ הרב המאה״ג הצדיק מוה׳ יוסף זצללה״ה דרשן ודיינא רבה דק׳ פאזען, כאשר קבלתי מפי אאמ״ו שקבל מאבותיו הי׳ בימי בחרותו נודד למקום תורה עד ק״ק שדה לבן שהי׳

שם ישיבה גדולה — והיא נזכרת בתוך הק"ק שמקונן עליהם הרב הש"ך בסליחות שיסד לתענית כ' סיון — ויהי בשנת ת"ח הידועה לעת צרה, כבוא המון הרשעים להעיר להרוג ולאבד, ויברח הוא עם חברו ויועדו יחדיו לנוס אל בית הקברות דשם, ובאם יהרגו על קדוש השם לפחות יהיו מונחים במקום קברות ישראל ומקום קדוש. והיו טמונים שם בקברות הצדיקים שני ימים ומחיתם הי' רק עשבי השדה הגדלים שמה. ויהי ביום השלישי ויתיצבו עצמם על אבני המצבות להשקיף ולראות מה יעשה בעיר, ויראו כי הזדים הארורים מכים את רבם הגאון הצדיק שהי', ג"כ רבו מובהק של הה"ג הש"ך במקלות. ויאמרו איש אל אחיו אף כי בסכנה אנחנו שיראה אותנו מהרחק, לא נוכל לרדת ממקום מצבינו. ויעמדו הכן להתפלל, וראו כי גם רבם הצדיק מתכון עמהם בווידוים וקבלת עול מ"ש למען תצא נשמתו הטהורה בקדושה, לכן לא זזו משם בתפלה, עד אשר ראו עיניהם, כי לא נשאר עוד רוח חיים בו ונשמתו עלתה גנזי מרומים, זי"ע. אחרי כן התחבאו ובמסתרים בכו במרר, עד אשר הרגישו כי השוללים והפוחזים נסעו, והקול נשמע שכבר עזבו העיר, ואז מהרו לצאת ממחבואתם וישובו העירה וימצאו שם כל הצדיקים התמימים שנהרגו על קדושת השם והתעסקו בקבורתם, תנצב"ה. גם מצאתי בכת"י ענינים שונים מן הגאון בעל תיו"ט זצ"ל וכתבם בשם אדמ"ו, מזה נראה שהי' ג"כ תלמידו וכפי הנשמע למד אצלו בק' קראקוי, שמצאתי ג"כ כתוב בכת"י וז"ל, קבלתי מן ש"ב האלוף התו' המקובל אלקי' האי תנא ירושלמי הוא ה"ה כמו"ה מייאראל פאפרש זצ"ל כשלמדתי אצלו בקראקוי והעתקתי ממנו הגהות על הזוהר וכו', ואולי למד אח"ז אצל התיו"ט שהי' ג"כ אבד"ק קראקוי. אא"ז הרב הג' מוה' יוסף הנ"ל נתקבל להיות דיינא ודרשן בק' פוזנא (פאזען) בימי ה"ה הגאון מ' יצחק זצלל"ה שמביאו המג"א, והאריך ימים יותר מן כ"ה שנים, ולעת שיבתו התבודד ופרש עצמו מן ענייני עולם, והית' ישיבתו יומם ולילה בבהכ"נ הישנה ובבהמ"ד הסמוך לה, והוא חבר ס' יסוד יוסף, אשר יצא לאור בדפוס, וכן ס' שדה בוכים. והשאיר אחריו ברכה בכת"י ספרים יקרים כמו ס'

ויכלכל **יוסף** חידושי דינין שלו וס' וילקט **יוסף** שקבץ מן גדולי הראשוני' וספרי המדרשים והמקובלים, מלבד שאר חבורים נפרדים.

בספרו **שדה בוכים** שנדפס ע"י אחיו הרב מ' יצחק ז"ל בשנת תל"ט מזכיר שנתקבל לדרשן בשנת תי"ט ואמר בתוכחת מוסר פי' על הפסוק בישעי' מי האיש כי' אשר הלך חשכים ואין נוגה לו כי' עפ"י מ"ש חז"ל בברכות לרמז על מי שמתרשל לילך לבהכ"נ, ובמס' שבת אי' האי מאן דנולד במזל נוגה יהי' גבר עתיר וכל אשר יעשה יצליח, וע"ז שפיר בא הרמז מי שהולך חשכים בהיותו אץ להעשיר ומתרשל ע"כ לילך לבהכ"נ אזי "ואין נוגה לו" יהי' ענשו שלילת התועלת בסגולת נוגה שנולד במזלו להצליח אותו, אכן יבטח בד' וכו' כי בשובו מדרכיו, יהי' לבו בטוח בה' כי יצליח אותו בכל מעשיו. גם בספרו **יסוד יוסף** שנדפס בשנת תל"ט ע"י בן גיסו מוה' יוסף בהרב המופלא מוה' חיים קדיש זלל"ה מזכיר עוד ספריו בכת"י, ס' **יד יוסף** וס' **יוסף** מוקיר **שבתא** ושמו מוכיח שבו דרושים על קדושת ומעלת השבת, וגם מזכיר כמה פעמים את הרב מוה' יצחק הגאב"ד דקהלתו זללה"ה. בשו"ת **אבן השוהם** שאלה ח' הביא תשובה מאת אא"ז הרב הנ"ל וז"ל גדולה תשובי' שמגעת עד כסא כבוד מר מחו' הדיין המצויין וכו' הרב הגדול כ' מוה' אליקום געץ ני' (הרב הזה הוציא לאור את תשו' פ"י ומג"ש שהי' נכדו של רש"י זללה"ה) עתה באתי ואין עתה אלא תשובה שליחה על שאלת דמר ודברתי עם אלופים חכמי בני ישיבה יצ"ו ועלה במוסכם שיפה דן ויפה זיכה וכו' יעו"ש. ותתם דבריו: דברי אוהבו מחו' ד"ש לטוב כל הימים בבריתו נאמן וקיים במאמרו, יוסף בהרב מוהר"ש. והנה מ"ש לו "מחו'" נראה שהי' ע"י הרב החכם השלם כמוה' זאב וואלף הרופא המומח' לרבים בן המנוח החסיד המפורסם הרופא המצויין מוה"ר יעקב זצ"ל חתנו של הרב בעה"מ שו"ת הנ"ל כמבואר שם בהקדמה שכ' בנו הגאון מוה' מאיר אבד"ק לאשק זצ"ל איד שהי' מוהר"ז גיסו, ושמעתי כי מוהר"י רופא הי' שי"ב של אא"ז הרב מוה' יוסף ז"ל הנ"ל. בשם אביו מביא מה ששמע מאביו הרב מוה' שמואל ז"ל (ועי' להלן) למה בתלמוד ירושלמי כתב ת א ח ז י ובתלמוד תא שמע, רמז נאה עפ"י מ"ש נבוני דעת כי מעלת ישראל

בשעת מתן תורה מפורש היטב בקרא במגילת: וכל העם רואים את הקולות וכו' ופרשו חז"ל רואים את הנשמע (ר"ל שהשיגו ענינים עמוקים באר היטב כדבר הנראה לעין בלתי שום ספק) — ובמכילת חז"ל על זה אלי שכל א' הראה באצבעו, וכן אמרו ז"ל לעתיד כל א' מראה באצבעו הנה אלקינו זה וכו' — וכן הי' לישראל בזמן המקדש ולא אח"כ בבבל, לכך יאמר הבבלי רק את שמע, עכ"ד, ובזה פי' הוא בפ' נחמו וכו' ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר, לעתיד יזכו שנית למעלה כזאת לראות באספקלרי' המאירה את הנשמע מפי ה' — ואולי נתכון הפייטן במוסף פ' החודש באמרו בסוף כל סדר: כאשר שמענו כן עוד נחזה. — גם מ"כ שחבר ס' **מצמיח ישועה** על תקות הגאולה וישועה שלימה בב"א. על הגליון ס' תהלים שלו מ"כ בסי' ק"ה פתח צור ויזובו מים וכו' כי זכר דבר קדשו את אברהם עבדו וז"ל: שמעתי מפי מו"ז הרב הגדול מוה' חיים כ"ץ זצ"ל שפי' המשך כך, פתח צור ע"י משה שליחו, ומודע לא עשה השי"ת בעצמו כמו לחם מן השמים, ע"ז מבאר: כי זכר דבר קדשו את אברהם עבדו כמו שאמרו חז"ל לפי שאמר יוקח נא מעט מים ע"י שליח נעשה גם הסלע ג"כ ע"י שליח. עכ"ל. ובשמו של אא"ז הנ"ל נאמר פי' נחמד על הכתוב בתוכחה: תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב כו', עפ"י דברי הבל"ע פי' הפסוק ה' נגדך כל תאותי ואנחתי ממך לא נסתרה, אם האדם חוטא מפאת התאוה והרפיון, אז בעבור תוקף היצר ושרה עקת התאוה אז יִנָּעֵר מעפַר הרפיון יבוש ויכלם ויֵצר לו מאוד על רפיונו, כמו שמצינו ויהי אחרי כן ויך לב דוד אותו, הסכלתי עשות וכו', אכן החוטא מפאת המרידה ואפקורסתו, הוא שש ומתפאר בפשעיו ומזכירם לשבח ולתהלה כמו שמצינו השמחים על רעה יגילו בתהפוכות רע כו' כי הלל רשע על כו' ובוצע ברך וכו'. לזה אמר כי העונשים יבואו מפני שהי' בשמחה ובטוב לבב בעת שלא עבדו את ה', מזה נראה שמרדו להכעיס ואין כפרה כ"א בתשובה עצומה.

גם שמעתי אומרים מפיו, שבעת אסיפת הארצות — שהי' אז בירידים הגדולי' בערים הגדולות אסיפת פרנסי המדינה ורבני גאוני הדור

ועיי' בספרי הפוסקי' מתקנות הארצות ובתי הועד, ואתפלא למאוד כי לא בא עוד בספרי הקורות דברי' ברורי' ומקושרי' מזה הענין הגדול בישראל — והי' מגליל פאזען הרב הגאבד"ק פאזען הנכרר להיות משולח, ופעם א' אירע שהגאון הנ"ל לא יכול לנסוע והי' אח"ז הנ"ל מחלא מקום כבודו ולהיותו הזקן שבחבורה הקדושה כבדו אותו בני הועד לפתוח בד"ת ולעורר את לבבם לתכלית הנרצה, ואחר בתוך הדרוש פי' הפסוק: בימים ההם אין מלך בישראל איש כל הישר בעיניו יעשה, מספר בזה בטובתם של ישראל שאעפ"י שלא הי' להם שוטר ומושל אשר לפי הטבע מלב כזה יגרום שיהי העם פרוע יען אין להם מנהיג שדבריו נשמעים לטובת הכלל כלו, בכ"ז לא הי' מהרסים ומבלבלים הסדרים עייי מחבולות ועריצימיות רק כוונת כל א' הי' לטוב והישר המאומת אללו, וזהו פי' איש כל הישר בעיניו יעשה, שעשה לכה"פ מה שנראה בעיניו לטוב וישר, אף שלא שמע לדעת הגדולי' ממנו בחכמה. וכן הי' ג"כ מבקש מאת הועד הקדושי, הנה כעת גם אצלינו אין מלך בישראל רייל הגאבד"ד דהגליל לא יכול לבוא בעדתכם הקדושה, לכן אחלה נא פני קדושתכם שתעשו גם אתם לכה"פ איש כל הישר בעיניו — נא אל תעשו לכם אגודות שלא לש"ש ולעשות רק מה שאחרים מפתים אתכם, ואז נקוה כי ה' נלב בעדת עמו ויבוא גם מזה התועלת הרם והנשא לתכלית כל בית ישראל.

בימי כתביו חזיתי שהי' מנהגו לקום כחצות הלילה ולטבול א"ע וללמוד ס' זוה"ק בישיבה על הקרקע בהכנעה גמורה, והי' לו כתוב' תפלה שלא יכשל בלמודו בסודות התורה, ואח"כ למד בגמ' ופוסקי', וראיתי ס"ע אבן העזר שלו מלא על כל גדותיו וגליונותיו חידושי דינים שאזן וחקר ותקן לו בכת"י.

(דביר שלמה).

אביו הי' הרב המאה"ג הצדיק מוה' **שלמה** אבד"ק לונטשיץ, והי' ג"כ פייטן גדול. שכן נדפס ממנו באמסטרדם, מספד מר וסליחה על הקדושים מק"ק לונטשיץ ושם כתוב וז"ל חברתי בשנת שפ"ד בהיותי נידד נלאה לחמו של תורה ועבודה בבית מקדשו ומדרשו של אדוני אבי מורי יצ"ו האלוף הוותיק מוה"ר שמואל עמו מקור חיים וכו' בקום עלינו אדום בעלילות רשע וכו' ובאו במאסר השלמים והיקרים וכו' ברוב עונותינו נהרגו ונשרפו על קדושת שמו הגדול, ונפלו הגבורים בירת הדר זיין בו וכו' הקטן **שלמה** בלאאמ"ו מוה' **שמואל קליפארו** חתן האלוף מוה' יודא רופא יצ"ו דק"ק פוזנא.

והנה הסליחה היא מיוסדת ע"פ א"ב ואח"כ שם המחבר, שלמה הקטן חזק ואמץ סלה ועד נצח אמן ואמן, חתן המלך מוה' יהודא רופא, ובתוך החרוזים, אני שלמה בן מוה' שמואל שליט"א ומזה מוכח שהי' אביו אבד"ק לונטשיץ לעת הזאת, ואח"כ הי' הוא ממלא מקומו, וכן מ"כ בכת"י אא"ז הרב מוה' אלי' זללה"ה מכנה אותו בשם אבד"ק הנ"ל.

(קרן שמואל).

אבין הי' הרב הגאון הגדול כ"י פ"ה רבן של ח"י מוה' **ישראל שמואל** זצ"ל בעהמ"ח ספר **ישמח ישראל** על ד' חלקי הש"ע עפ"י א"ב בקצור נמרץ [אהמ"ם והנה לפני הס' הנ"ל מדפוס קראקוי שפ"ו טרם נתחבר ספר חוקי חיים וחוקי דעת סביב לגליון הס' מחתנו של הגאון מגן אברהם (ועוד א' עם פיי ח"ח יחו"ד דפוס בערלין תס"ל) אבל בשנה הזאת תרכ"ה לפ"ק ראו הביא לנו איש מופלג בתורה הרב הגדול מוהרמ"ן פרידלענדר רב"ד דעדת יעגרנדארף את אשר מלא בעקד הספרים והביאו בדפוס מחדש קרית ווינן הבת"ר לפ"ק עם פי' יפה] והנני להעתיק בזה מעט מן ההקדמה למען דעת סדר יחוסו וז"ל: **אמר** המחבר ישראל שמואל בן כבוד רום מוה"ר שלמה רופא זצלל"ה ספרד קליפארא מגזע ומבית יהודא, ראה ראיתי את עניות שכלות ודעת בני אדם בזמן הזה, ואור עין אין עמם, כלנו כצאן תעינו לראות במשכלות אף בהשגת כללים אמונית, אמרתי שמעו נא חברים, בתאי שמונים יורים, כדת והלכה מורים, אתם החיים והברכה לדור דורים כו' והיא שמחת לבי, ע"כ קראתי שמו כשמי: ישמח ישראל, ע"ש הכתוב, ישמח ישראל בעושיו וכו'. כל ימי גדלתי בין חכמים גדולים ושתיתי בצמא דבריהם, וכתבתי על לוח לבי לזכרון לפני ה', ואלו הן: ראשונה על כל תלמוד ותוספת מפוסקי' בכלל, ובפרט בהויות דאביי ורבא, וחלקתי אותו ד' חלקים, אחד: צרור החיים, השני: ארחות משפט, השלישית: עץ הדעת, הרביעי: מגן עזריך, והטעם לשמות אלה פרשתי בהקדמות, ואח"כ ס' מגלה עמוקות פי' התורה והמצות על

ה' דרכים, וסתרי תורה ואח"כ על האגדות בכלל ובפרט א' מהם לא נעדר, ומדרשים עמו על ד' דרכים וקראתי בית ה', ע"ש ויפתח **שמואל** דלתות בית ה', ואח"כ על פרקי אבות ד' דרכים וקראתי **כרם שלמה** ע"ש אבי שלמה זלה"ה, ואח"כ ספר זה **ישמח ישראל,** ואח"כ תפלות ותפלות הדרך עפ"י הסוד וקראתים **סולם שמים** וכו' ירחם עלינו וישמח לבנו ישלח ה' משיחנו, ויבנה בית מקדשנו בימינו, אמן! אשירה נא לידידי, מריס ראשי וכבודי, ואני לו ולי דודי, **אל** ה' אקרא חזקי סלעי ומגודי, חק וטרף יתן ה' לידי, לא לאשחית יהפוך הודי, לפרנסני ע"י מחרידי. ואעידה בכם שמים וארץ ואתם עדי, לעבוד עבודת ה' בכל נפשי ומאודי, סיימתי ספר הזה יום ב' פ' ויכרתו משם זמורה, והיו להם לזרה, ולבני ישראל לזבח כפרה, לפרט **למשוח** שלא מהרה, ובנה לבניך בית הבחירה, ובתוכה שיר חדש נשירה, להקריב על מזבחך זבחי רצון ולא זבח חטאת לכפרה, אמן. [מזה נראה שהי' עיקר שמו **שמואל,** וכן מצינו שבנו חותם א"ע כן].

(בית שלמה)

אבין הי' השר והטפסר הנגיד הראש והמנהיג הרופא המומחה כ' מוהר"ר **שלמה** ז"ל מק"ק קראקא אשר הובא בתשובה ובשמיטות האחרונים, כן מצאתי בס' ישמח ישראל ושאר ספרים הנדפסי' בשנת תל"ט, אשר יכנה אותו בשמו הקדוש כן. והנה בתשו' מוהר"ם לובלין סי' ק"א מצאתי תשו'

שהשיב לו וז״ל: אחלדי רבא שלומא רבא לגברא רבא קדוש וטורא דויו לבר אלהין הישיש האלוף המופלא בתורה ובחסידות מוה׳ שלמה רופא יצ״ו ולכל המסתופפים בצל מעלתו שלום: על דבר ששאלתי ממכ״ת וכו׳ יעוי״ש וחותם דבריו: כה דברי איש בריתו דמוכ״ת, והנה ממ״ש עליו הישיש נראה שהי׳ כבר זקן מופלג, תנצב״ה וזי״ע לעד!*) [אהמ״ס, והנה לפ״מ דאי׳ בט״ז א״ח סי׳ ק״ו ס״ק ו׳ וז״ל: ונזכרנא בילדותי הי׳ רופא א׳ זקן שמו מוה׳ שלמה שהלך בסוף ימיו לא״י שאל מן הגאון מוה׳ מאיר ז״ל בלובלין עיי״ש. ובס׳ ליוה דוד מבואר דמוהרמ״ל עלה לשמים בשנת שע״ו, ובהקדמה לשו״ת הנ״ל כתב בנו הה״ג שאביו הגאון זל״ל הי׳ בר כ״ח כד נח וכו׳ א״כ נולד שנת שי״ח, וגלות פורטוגאל הי׳ שנת רנ״ו נמצא נולד לאחר הגירוש ס״ב שנים, וכפי הכתוב בהקדמה עלה לגדולה בק״ק קראקוי בעודו רך בשנים לא הי׳ עדן בן ל׳, א״כ כשהי׳ מתעסק בקדושה אא״ז מוה׳ שלמה רופא עם הג׳ מוהרמ״ל הי׳ אא״ז בערך פ׳ שנים, כנלע״ד].

והנה עד הנה כתבתי יחוסי אבותינו הקדושי׳ זי״ע, ומעתה הנני להוסיף לכם גם מצד אמכם הצדקת נ״ע. וכבר אמרתי כי אבי׳ ז״ל הי׳ בנו של הנגיד מוה׳ משה ז״ל **) נכדו של הרב בעהמ״ח ס׳ ידי משה על המ״ר ואעתיק בזה מ״ש בנו בהקדמה שם וז״ל: חברו הרב המופלג והמפורסם בדורו כמוה״ה יעקב משה בהחסיד המופלג כמו״ה אברהם העלין אשכנזי זצ״ל נכד הגאון רשכבה״ג מוה׳ שלמה לוריא ז״ל חתן הקצין המפורסם

---

*) בהגהות מוהר״ץ הובאו בסוף ספר גבול בנימין הביא וז״ל: עוד כתב מהר״ץ מעשה בא לידי בפרה שהי׳ לה ג׳ לבנות א׳ עומד כראוי וא׳ על גבה וגדולה מהראשון ותחתי לשנים והי׳ בתוכה דם ומוגל׳ והטרפתיה והראיתי לר׳ שלמה קליפארה הרופא מומחה דק׳ קראקוי ואמר לי שבדין הטרפתי. ובשל״ה הל׳ ר״ה בענין להתוודות בתקיעות הביא דברי הזוהר שדבריו סותרים זה את זה והאריך לתרץ, ואא״ז כתב וז״ל: והחסיד מוה׳ שלמה רופא יצ״ו תירץ דמה שאמרו בזוהר להזכיר הייכו וכו׳ יעו״ש. (המגי׳ אהי׳ ל״ב בה״מ ז״ל).

**) משם ילאה משפחת לאסקי או לאסקער הנודעי׳ בפלך פולין גדול, ואם אמנו הצדיקה הית׳ ממשפחת כאשעלסקי אחות הנגיד הרב מוה׳ נפי הירש כאשעלסקי זצ״ל ובת הנגיד המפורסם מ׳ מרדכי זצ״ל.

הקדוש מוה' יהודא ליב הי"ד זצ"ל שהי' ר"מ דק"ק סטנאב בגליל לבוב וכו', והחבור זרע אברהם על היו"ד נתחבר ע"י הרב מוה' אברהם בנו מגלוגא, גם מ"כ במחברת אשר הוציא לאור קונטרס של אחרו הה"ג הגדול מוה' חיים יונה תאומים זללה"ה על סוגי' דשקול הדעת, וכ' שם שהי' ג"כ נין ונכד להרב מוהרי"ש לורי' זללה"ה ומיתם אי"ע אברהם העלין בלא"א בעהמ"ס ידי משה.

זכותם של כל הצדיקי' הנזכרים יתלוצו טוב בעדכם, למען בברכת שפע טובה, לאורך ימים ושנים, גם אתם תוכלו לעבוד את ה' בכל לבבכם!

ועתה אבוא נא להעתיק לכם את רצוני, אשר כתבתי עם הספר בנוגע לעצמי:

בעה"י י"ד מרחשון שנת תבר"ך לפ"ק פק"ק לאסלוי יע"א.

ישתבח בורא כל באחדות רצון פשוט ביחודו, ונתן לנו את תורתו הקדושה, למען דעת את הדרך נלך בה לעבדו באמת ובלב שלם, ואשר שם תשוקה בלב כל משכיל להעניק מטובו זה גם לזולתו.

לכן כתבתי הרבה ענינים בדברי מוסר ומדות טובות במכתבים שונים אשר שלחתי לי"ח הברוכי' שי' גם חברתי תה"ל חבורים יקרים מלאים דעת ותבונה להבין מקראי קודש ודברי חכמים וחדותם, כפי אשר הבנתי בספרי הגדולים אשר מעולם אנשי השם, ובעזרת החונן לאדם דעת! לכן אבוא נא היום להגיד בדברים מעטים את רגשת נפשי בפרטות.

(א) שמעוני וחיו! התהלכו בדרך אבותי זצ"ל והצליחו! ויהי' נוחה מכם רוח הבריות ומכ"ש רוח המקום המתאים עם אנשי מדות ויושרי לב המושאים ונותנים באמונה עם כל עם ולשון, ואף כי עם הגוף ורוח ונפש יחידה של עצמם, ולכל הפחות היו כמוני! שאם לא הגעתי עד הנה לקרסולי אבותי, עכ"פ אינני חוץ מן הכפילים גמורים. לכן זכרו

תמיד המעט אשר בעמי הכינותי בימי חרפי, למען אקוה אחרי בלותי תהי' לי עדנה בע"ה.

(ב) הנה צעלה הזאת נאומי אלה חברתי ג"כ העתק מן הדברים אשר כתב והניח אחריו ברכה לכל ביתו כבוד אאמו"ז חסיד האמתי הנודע בשם יוסף הצדיק נ"ע, ודעו וראו שצוה מה שיוכל לעמוד בו אף אדם היומי הרובץ תחת עול פרנסתו, לעשות צדקה וחיים עם האשה ובני' אשר נתן לו ה' ולהספיק צרכי הצבור באמונה כפי הראוי למעמדו.

(ג) הנני מפקיד את בתי אלה ביד בכורנו משה ני' טוב עין הוא לכלכו מאד, עמ"כ שיעתיק אותם לשלחם ליד אחיו שי' ולוקחי אחיותיו תי' בכל עת אשר יבקשם החפץ אותם לתכלית הנרצה: הלא זה לקרות בם בהאי יומא, אשר חלילה לכם להתענות, כ"א לתת צדקה, להתפלל בכונה נאותה וללמוד היטב איש איש כפי יכלתו ולשום על לב לברוח מן כל קנאה, תאוה וכבוד. עוד תעשו כמוני באמרכם בשחרית בשירת הים: (זה אלי) **אלהי אבי וארוממנהו** תציירו בדמיון צורות האבות והאמהות אשר חזיתם בעודם חיים עמכם מאז ועי"כ רשומים ניכר כמו דיוקנו של יעקב במחשבתו של יוסף, ועי"ז הי' נצל מטומאה, ומנהג יפה הוא, שעל ידו נפטרו בעליו מלבטל עצמם מן הלמוד לנסוע ולהשתטח על קברות הצדיקי' במרחקים.

(ד) חז"ל כללו כל אדם במה שאמרו: רגלוהי דבר נש אינון ערבין וכו' ר"ל שרגליו של עצמו הבטיחו לאותו מקום שבבוא יומו יביאנו שמה ושם יקבר, מכ"ש כמוני אשר נע ונד ממדינה למדינה הייתי זה לי י"ג שנים, לכן בכל מקום אשר יהי' רצונו של השם אבינו שבשמים יתברך לעד, הנני מוסר נשמתי וגופי בידו, ויעמוד לי זכות אבותינו נ"ע ומעשיהם הטובים בעי"ה.

(ה) הנני מחלה כל יושבי העיר ההיא שלא יכבדוני יותר ממה שרגילים לכבד בעלי בתים בינונים פשוטים שבעירם ובאם ימצא שם איש אשר

דרכו להקפיד את המתים, שלא ירבה בשבח כ"א יאמר: זה הי' בע"ב ואיש כשר, כי מי יתן ואדע בוודאי שבמעלה זו אני עומד בעולם העליון הזך והנקי מכל יתרון.

(ו) עוד אחלה שלאחר הפטירה, נא, אל תאחרו אותי על האדמה כדי לאסוף נכבדים מן הערים דסביבה ואפי' אחד מבני שי' היושבים יותר ממהלך חצי יום, אחלי! ה' ברחמיו יצוה לאסוף נשמתי כבחינת נשמת אבותי, ומדוע אתמהמה על אדמה זאת הלא בזה אמרו חז"ל: מקדימין ולא מאחרין.

(ז) גם רצוני להיות לי למצבה מצבת עץ חקוק בה:

פ"נ

בנו של יוסף הצדיק המכונה שלמה זלמן פאזנער.

והגומל לאיש כמפעלו, ישלם משכורתכם כפול, לכל המתלאים משאלות לבנו של הבא על החתום. זלמן פאזנער.

אלה הדברים הנאמרים באמת וצדק, מאת עטרת תפארת ראשי כבוד אאמ"ו הה"ג הצדיק זצללה"ה, והנני בזה נמלאות רצונו הטהור, ולהעתיק מהצואה של כבוד אא"ז מ"ו הה"ג הצדיק מוה' יוסף זצללה"ה, מן הענינים שהמה שוים לכל נפש לקיימם.

א', להיות נזהר מעגלות ועצבות, ואל ייחר בעיניכם, אם לא ימלא ה' כל משאלותיכם, כי הכל לטובה, רק תתפללו על זה בבכיה ובדמעות, ובעל הרחמים יקבל תפילתכם, וישגא מאוד אחריתכם.

ב', תזהרו מאוד באמירת ברכות לומר מלה במלה ולהבין הפי' מכל תיבה, כשתאמרו ברכת המצות אשר קדשנו במצותיו, ולא עשה כן לכל גוי רק בחר בנו ללמוד תורתו ולקיים מצותיו לטובותינו להכיר גדולתו יתב"ש ולעשות רצונו לזכותינו להשלימנו בשלימות יותר כפלא להביא נשמותינו ענף

אל הבורא, יה"ר שיהי' חלקינו בזה, והברכה לומר בשמחה, וכן ברכת הנהנין שיהי' הכונה בברכה שבח לבורא יתב"ש שנותן לכל בריותיו די צרכם וסיפוקם, וכן בברכת ההודי' ולהבין פי' המלות א"א יתכן העולם.

ג', ראיתי להזהיר לשום מתג ורסן בפי כל אדם, כי הוא הגורם כל עבירות קלות וחמורות, שקרים לה"ר, חנופה, ליצנות, דברים בטלים, ניבול פה, כעס, מחלוקות, אכילות דברים אסורים, ונא תרחיקו את עצמכם מן המחלוקות, ושלא לדבר בגנות שום אדם, ולהעביר על מידותיכם, ואף אם יעשה אדם לכם, דבר שקשה עליכם, כי אם תקבלו מעט, תנצלו מרעות הרבה, והעושה יתחרט, ואתם תמצאו חן וחסד בעיני א' ואדם.

ד', אם תשבו באסיפה בענייני הקהילה תגידו דעתיכם בלי שום חנופה ופניי' רק לש"ש, ואל תאמרו קבלו דעתי רק כדין תורה אחרי רבים להטות.

ה', בענין גידול בנים להדריכם בנחת, שלא להוציא שום קללה מפיכם, ולהוכיחם בדברים של טעם, ויקובלו דבריכם במענה רך, וראוי להאבות להתפלל על זה, כי יחזק ד' את לבבם לתורתו ולעבודתו.

ו', אהו' בני ובנותיי וכבדיי מאוד אני מזהירכם להקדים בקבלת שבת קודש, ותהיו זריזים לבלתי בוא ח"ו לחילול שבת.

ז', תהיו נזהרים בנתינת מעשר דהיינו לחשוב חשבון, כי עפ"י רוב כל אדם נותן צדקה לפי ערכו שעולה מעשרו, והמצוה היא החשבון מעשר, והרמז העשירי יהי' קודש, ויקויים בכם עשר תעשר כמ"ש חז"ל ומאמר הנביא בחנוני נא בזאת וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די, ותרגילו גם יוצאי חלציכם במצות מעשר, כי היא מבוא וגדר למצות צדקה, כי אחרי שכבר מוכן בידו, אז לא יאמץ לבבו לתת לעני, ולמען השם תחזקו בשלום ביניכם, ותסייעו איש אל אחיו בכל הענינים ובכל האפשרי בכל כוחו, ולא יהי' לכם שום תרעומות זה על זה. עד כאן דבריו הקדושים זכותו יגן עלינו. כעתירת משה בלאאמ"ו שלמה זלמן זצללה"ה לאנדסבערג.

ב"ה לאקלאויא תרכ"ג לפ"ק.

ויגש אלי' ויאמר זה ח"י חדשים, מאת כלו דברי שלמה כבוד אאמ"ז הרב הג' הצדיק השלם זצלל"ה, נקרא נקראתי לבוא אל חדר משכנו, ומהרתי ללכת בבהלה, יען מספר שבועות הרגשתי רפיון גדול בכוחות גופו הטהור, ואנוכי ואשתי הרבנית תי', לא זזנו ממנו, לפקח על ענייניו, וכבואי מצאתיו על מטתו, ואנוכי ככל הנאספים בחדרו, ראינו אפיסת כוחו, ובכ"ז לא פסק פומי' מגירסא בע"פ ומתפילות, ולפלא הי' בעיני כל הנצבים עליו, כמה הקפיד, כמעט עד רגע האחרון, שיהיו הספרים המונחים על השולחן מכוסים, וגם הכלים של מ"ר מכוסים כמבואר בש"ע או"ח, ושלא יהי' שום אבר חוץ למטה, גם שאלני כמה ימים בספירה ומלא תשובתי מסכמת לחשבונו, ואף גם על זאת השתוממו איש אל רעהו, כי מרוב החרדה העמדתי בשגגה את הכובע שלי, על המשניות המונח מן הצד, ואנוכי לא ידעתי, ומיד הרגיש בזה, ורמז בגערה להסיר אותו, ועוד הי' עוסק בתורה, כדרכו בקודש בשכבו ובקומו, כי הכל הי' שגור בפיו הטהור, ואחרי איזה שעות לפנות בוקר יום ב' ח' אייר תרכ"ג לפ"ק עלתה נשמתו בקדושה ובטהרה, לאור באור החיים, ולהתענג בסוד קדושים כחפצו תמיד. מהרתי להשמיע על קו הברזל אל כבוד אחי הה"ג מוהר"ל נ"י אבד"ק ניקאלאי יע"א, וכעבור איזה שעות בא הלום, ולאשר לא נודע לנו בבירור קונטרס הצואה עדיין — אפס ידענו ענות רוחו מאז — גמרנו בדעתינו למשוך יד מלסדר ענייני הקבורה, ועזבנו הכל ביד הפו"מ לעשות כרצונם ולפי כבודם, וגדול כבוד העדה ומנהיגיהם אשר הראו לדעת כי יבינו יקרא דשכיבא וערכו הגדול, כי בקהל רב התעסקו עמו ולווהו, וכבוא העגלה לפני בהכ"נ נשאוהו בכתף ונתנוהו לפני מעלת אה"ק, ואחי האבד"ק ניקאלאי נ"י, הרים קולו, לעורר עליו מספד מר,

ולספר מתהלוכות הצדיק, להבין האבידה הגדולה אשר בעו"ה נאבד ממנו, וכאשר באנו לפני בית מועד לכל חי, פציתי פי לקונן עליו, בדרושים נאותים, וכל העם הוסיפו בבכי ובתמרורים, במשך השבעה תפסנו בין כתבים רבים שלו, ומצאנו קונטרס הנוכח, אשר שלחנו כפי פקודתו לאחינו הבכור הרב כמוה' משה ני' לק"ק פוזנא יע"א, אשר פעל ועשה לקבץ מעט מהרבה, אבל דברים השוים לכל נפש, ולכל הישרים בלבותם, גם ענינים נקל להבינם, לכל אשר ישים עין עליהם לטובה, למען הוציא אותם לאור בעה"י, גם הוסיף קצת דברי ההספד אשר דרש ברבים, וזה העתקה ממכתבו:

ב"ה פוזנא שנת תרכ"ג לפ"ק:

משה ידברי, ברוח דכא ולב נשבר, בנו עבדו ותלמידו של המחבר, הנה עוד דמעותי על לחיי, על כי נלקח מעל ראשי עטרת תפארתי כבוד אאמ"ו הס"ג הצדיק מו"ה שלמה זלמן זצללה"ה והכ"מ ביום ח' אייר כ"ג למב"י, בעוצב נפשי אמרתי אערכה נא בזה, מעט מן ההספד מר אשר קוננתי על יקרת כבודו, אכן זחלתי ואירא, בראותי מתוך דבריו הקדושים, כי הוא מזהיר מאוד מלהרבות בשבחו, לכן יעצוני כליותי, אשר אין טוב כ"א לאחוז בחידושי ד"ת, וממילא יובן הכוונה הנכונה בע"ה. בגמ' דמ"ק ד' כ"ה כי נח נפשי' דר' זירא פתח וכו' ארץ שנער הרה וילדה ארץ צבי גדלה שעשועי' כו' אפי' כותים, דהנה ג' ענינים צריכים למען הגדיל איש רם וצדיק תמים (א') להיות מקום מולדתו בעיר מלאה חכמים ונבונים, ובעלי מידות טובות, ואויר נא כמ"ש חז"ל אוירא דא"י מחכים (ב') בימי בחרותו צריך להיות

עסקיו ועניניו עם חכמים יראים ושלמים (ג') לעת זקנותי אשר יפעל ויעשה בעד רבים, מה טוב היות בין נכבדים, אשר ישמעו לעצתו, ולבקש תורה מפיו, לכן יאמר על ר' זירא, הנה לארץ שנער הי' לתפארת שבה נולד, וכן ארץ צבי שגם היא גרמת לו, אבל מה שהרגישה רקת זו טברי' ותזעק בקול מר, כי אבדה כלי חמדתה, שהי' פועל הרבה לטובתה. כן הרגתי לברר על הצדיק אאמו"ז הרב זצלל"ה, כי ק"ק פוזנא תקונן, כי הנה נולד בקרבה איש נכבד ויקר ערך, ואיככי כי נקח אותו ד', וק"ק לובראנץ כמו מדינת פולין בכללה, שהכירו יקרת תפארתו, כי נתגדל בתוכם ת"ח גדול וצדיק תמים, נגיד, נדיב, ומשתדל לטובת עמו ועדתו, ובעל מדות יקרות, ויותר מאלה ק"ק לאסלויא וכל המחוז דשם, המה הבינו את הטוב וחסד, בפעולת הצדיק לזכות את הרבים, לשפוך את שיחו לפני ד' בעדם, בתפילתו הזכה והברורה, ולהגות בתורת ד' לשמה כל הימים, והזכרתי בשמו הטוב כמה עניינים ואציגה נא לדוגמא דברים אלה, על מה שפסק הרמב"ם בפ"ט מהל' עבדים וז"ל וכן שפחה שנוהגים בה העם מנהג הפקר כופין את רבה ומשחררה והקשה הש"ך ס"ק כ' מפ' השולח ד מ"ג אר"ח בר קטינא מעשה באשה חציה שפחה וחציה בת חורין וכו' ארנב"י מנהג הפקר נהגו בה, ואי איתא דאפי' בשפחה גמורה כופין אמאי נקיט חצי' ב"ח, ויעוין דקיימ"ל כרבינא ד' נ"ח דאפי' בסתם שפחה יש לשחרר היינו דיכול אבל לא כופין עכ"ל והק' אאמ"ו זצללה"ה דהא בסוגי' איתא הכוא אמתא וכו' אמר אביי וכו' הוי כפינא וכו' רבינא אמר כי הא מודה וכו' ובש"ס מקשה על אביי מהך דאר"ח בר"ק ואליבי' הוצרך לתרץ ולחלק בין סתם לבין ח"ש וחב"ח אבל לא אליבא דרבינא, ומ"ש הש"ך אמאי נקיט חצי' ב"ח הניח ג"כ בצע"ק הא מעשה שהי' כך הוי ואין לה"ר מזה, והנה מה שתירץ מעכ"ת לא שמעתי, והנה לפע"ד אחר בקשת המחילה כראוי, אמרתי לסייע קצת לדברי הש"ך, דאפ"ל שהי' מדקדק בדברי רבינא דאמר בהא ר"י נמי מודה אמאי נ"א בפשיטות באיסורא כייפינן, אלא דס"ל באופן כזה רשות לשחרר ובא לחלוק על אביי דאמר אי לאו דאר"י הוי כייפינן, וע"ז אמר דכייפינן לי' בדברים עד שיתרצה לשחררה או להשיאה לעבד, ולאביי במסקנא ג"כ לא כייפינן בסתם שפחה, כיון שיכול להשיאה לעבד, א"כ נ"מ בין אביי לרבינא, דלאביי

א"י לשחררה כ"א בחצי' שפחה, אבל לא בסתם שהרי יכול להשיאה לעבד, אבל לרבינא אפי' בסתם יכול לשחררה, אבל אין הב"ד כופי' אותו שהרי יכול להשיאה לעבד, וכ"ז מוכרח כדי שלא לעשות פלוגתא רחוקה, לכן הק' שפיר על הרמב"ם.

ועוד הזכרתיהו שמעתי ממכ"ת, ברמב"ם פי"א מהל' שבת הל' ה' דפסק אין עיבוד באוכלי' ותמה שם המ"ל מהא דאי' במס' מנחות ד' כ"א דדרשינן על כל קרבנך תקריב מלח אפי' בשבת וק' למ"ל קרא הא אין עיבוד באוכלין ע"ש, ותי' אאמ"ו זצלל"ה דהא בחולין רפ"ב אמרינן לרבות הראש שכבר הותז בשחיטה וכן בזבחי' הנמר שבראש הכבשים, וא"כ הוי שפיר עיבוד על העור וצריך קרא לרבות דשרי בשבת עכ"ד. והנה נודע לרבים כי תורת אמת הי' בפיו, והי' עיקר כונתו לש"ס להבין ולהשכיל בעומק הלכה, וללמוד וללמד, ומעתה לא נשאר לפנינו רק התוחלת, כי הצדיקים גדולים במיתתן יותר מבחייהם, ומבלי ספק נוכל לומר עליו מה כאן הי' עומד ומשמש, אף למעלה כן לעמוד לפני ומ"ה, ולהתפלל לפניו עלינו, על כל ב"ב, ועל כל ישראל, לגמול חסד ורחמים רבים עמנו, זכותו הגדול יעמוד לנו, אמן.

והנה אמנם אחרי זמן רב, מצאתי בדברי האחרונים קצת מזה, שבדברי הש"ך נתעורר הגאון בעל תפארת למשה בחי' על היו"ד וע"ש שדבריו מגומגמי', גם על קו' המ"ל מ"כ בס' חיי אדם בחי', ושמחתי לראות שאף הוא הי' מכוין לדעת הגדולים, כי הספרים האלה, לא חזו עיניו מעולם, כי הי' עיקר עסקיו בש"ס ופוסקי' וכדומה ולא בדברי האחרונים, כידוע מאז שאין דעת זקנים נוחה מהם, לפי שמבטלים מן תלמוד תורה למטה.

הערה הנוספה מאת כבוד אחי המאוה"ג כמו"ה ארי' ליבוש ני' האבד"ק ניקאלאי יע"א.

ומוצא המחברת הזה להודיע, כי משפחות המכונים קאַלפארי, לאנדסבערג, פאזנער, מקורם מפואר מבית יוסף הצדיק ל"ב ומבית הקדוש ארי' ליב קאַלפאַרי, אב אחד לכולם, ועל דגל דון שלמה הרופא קאלפארי, וכפי המקובל במשפחותינו הי' רופא להמלכה, בחצר המלך פערדינאַנד II במדינת שפאניען, ובימי הגלות שפאניען בא למדינת פולין ובק"ק קראקא, ושמו נזכר גם בהסיפורים של החכם הגדול כרמולי אשר העתיק מלשון צרפת, אבל בשינוי הלשון גם בסיגנון ע"ש, ועל השנית שם קאַלפאַרי, מן קליפארי הנמצא בחתי' בכתבים, שמעתי בשם אחינו הרב הנגיד השלם מו"ה מרדכי פאזנער ז"ל מק"ק ווינסקי, כי בלתי ספק מעת ממשלת הערביים בשפאַניען המכונים בשם (מוירען) נקבע שם הפקידה קאַליף — האדון — וכל שר וקאַליף הי' לו אות חותמו — ואַפען — ומשפחתו היתה לה אַרי, שכן נודע שהי' משפחתו מיוחס לשבט יהודה ומבית דוד המע"ה, לכן הי' נקרא קליף ארי, ונראי' הדברים, ובזכרונו כי מ"כ כי תואר קאליף בערבי נגזר מן תואר אלוף שנזכר בתורה עכ"ל, והנה נמצא עוד בס' שפתי ישנים שמזכיר את הרב הקדוש מו"ה חיים ויטאַל, ג"כ בשם קליפארי, וכן מ"כ בס' קיצור של"ה ד' כ' ע"ב ומצאתי בשם עמק המלך וז"ל אבה אחת היתה בצפת והרב מו"ה חיים קליפארי השביע וכו', א"כ נראה ששם המשפחה נודע שם היטב, וכ"מ בט"ז בא"ח סי' קכ"ו וז"ל שם העתק וכו' מעץ חיים שחיבר הרב האלוקי מוהר"ח קליפאר"ם תלמיד האר"י זצלל"ה.

אחר המסדר, הנה עשינו ככל המצוה מאת אאמ"ו הרב הצדיק זצלל"ה

בענין המצבה, ואחינו הרב מו"ה אלי' ני' האבד"ק נאסנויא, השתדל להמציא איש ישראלי אומן מופלא, אשר יעשה מלאכתו במצבת עץ לכבוד ולתפארת, גם אחינו הרב מו"ה ארי' ליבוש ני' האבד"ק ניקאלאי עשה השיר היקר בלה"ק אשר נכתב שמה, וז"ל:

שמרנו את פקודת **ה**ורנו
לכן דום ציון הלוה באין מלה
מגיד פאר עטרת ראשנו —
הס! לו דומי' תהלה — ·

[גם העתיק בל"א, אשר לא נחרת על המצבה, כמובן. וראוי לדפוס בפירוש מפני החשד /.]

Hoch gilt uns des Vaters Wort
Darum schweigt an diesem Ort,
Einfach Grabmal tiefes Schweigen. —
Braucht es wohl beredetere Zeugen?
„Demuth ist der Größe Zier"
So sagt noch im Tode Dir
Der weise Vater Salomo hier. —

יעוד אוסיף להעתיק שני מכתבים המדברים מתכונת הספר.

ב"ה פוזנא ג' מ"ח תרכ"ז לפ"ק.

שפע ברכה והצלחה לכבוד אהו' אחי יד"נ ומחמד לבבי המאוה"ג
החכם השלם כש"ת מו"ה אלי' ני' האבד"ק לאסלויא יע"א.

פתח דבריך יאיר, להבין ולהשכיל בסוגי' דמתנה עמ"ל, ובתוך החידושים באת להזכיר ע"ד המג"א סי' תמ"ח סק"ה אבל אם אמר ותחזירהו לי שאין המתנה תלוי בהחזרה וכו' וכ' עליו הח"י שנעלם ממנו דעת הש"ע ביו"ד סי' ש"ה ס"ח דבאם אמר הילך ה' סלעים לפדיון דלא מהני אף דבזמע"ל שפיר דמי, ועי"ז אמרת ליישב המג"א, דהנה הט"ז ביו"ד שם כ' דמשי"ה ל"מ באומר תחזרהו לי דהוי ס' אי תפוס לשון ראשון דמשמע מתנה חלוטה, או ל"א דהוי עקירת המתנה ע"ש והנה היכא דמספקא לן קיימ"ל באם הלוקח מוחזק לא מפקינן מני' כדאי' בח"מ סי' ר' ס"ז לענין כור בל' סאה בסלע, ולפ"ז נ"ל בהא דפדיון, אע"ג דהכהן אחר שקבל ה' סלעים אינו מחוייב להחזירם משום דהוי מוחזק, אפ"ה ל"מ, משום שצריך לפדות בלשון דמהני בבירור, דבכור בניך תפדה כתיב, והיינו שיהי' הנתינה בלשון שאין לספק בו, והכהן יהי' מוחזק מספק, וגם הכהן א"י להחזיק בו, כיון שנתן לו ע"ד לצאת הפדיון, ולפ"ז שפיר כי המג"א דבכה"ג מודה הרדב"ז דאף אם לא יחזרוהו הנכרי אפ"ה לא עבר בב"י, משום דבחמץ בעי שלך, והכא כיון דבשעת הגעת הזמן איסור שוב אינו שלו שהנכרי מחזיק בו מ"ם ע"כ לא עבר כלום, וגדולה מזו כ' הפמ"ג לאו"ח דבמכר חמץ לנכרי אח"ז איסורו אף דאינו שלו למכרו מ"מ לא עבר, דנכרי מהיפקרא זוכה בו ע"ש עכ"ד הנעימים, והנה

אינני כדאי להכריע בזה, אכן מה שנלע"ד לפקפק, הנני לדון לפניך, דהנה אף דהנכרי יוכל להחזיק מ"ס, מ"מ כיון שנתרצה להחזירו, א"כ אין רוצה להחזיקו, וכמו כן גבי פדיון אף דהכהן יוכל להחזיק מ"ס, מ"מ כיון דהאב לא נתרצה בזה, הוי ס' גזל בידו, והרי הרדב"ז כ' דאף במתנה עמ"ל כיון דכ"ז שלא נתקיים התנאי הוי כפקדון מ"ס, עבר הישראל וכו' וא"כ ה"נ הוי ס' דנמא לא יחזיק הנכרי משום תפיס להיי, דבאמת צ"ל דיחזרנו הנכרי לאחה"פ ברצון, שהרי בע"כ אינו יכול לתובעו כיון דתפיס מ"ס, ואולי אפ"ל דאיירי שהישראל רוצה לקנות ממנו החמץ בדמים, וזה דוחק לומר, ואמנם המחה"ש ובס' מק"ח תירצו ג"כ קו' הח"י הנ"ל, ולולי דמסתפינא אמינא לפע"ד דכונת המג"א ותחזור לי, ר"ל כשתרצה שאינו מקפיד כלל, שהרי כ' דמיירי באופן שאין תולה המתנה בהחזרתו, ולכך הוי כמתנה ממש. זה מקרוב שאל ממני א' ממיודעי, על התועלת בחיבור הזה אשר טרחנו בו להוציא לאור, אמרתי אליו, דע לך! כי הכונה הנכונה, רק לעשות רצון אבינו זצלל"ה, ואף שאין בכוחנו להדפיס כולם או רובם, מן החידושים היקרים, והדרושים הנחמדים, אשר כתב על הספר, לעת מצוא מנוחת לב ונפש, בכל זה לא נוכל למנוע קצתם, שנית, לעשות שם וזכר טוב להצדיקים אשר תמיד הי' תהילתם בפיו, וגם למען לא תִשכח סדר היחוס, וקשר הכותר של בני משפחותינו שיי ד' יריש קרנם בכבוד, לא לאהבת הכבוד ח"ו, רק להיות נזהרים שלא לעשות דבר נגד רצונם ורצון קונם, ואף גם זאת כי ככלל בתוכו, דברי הלכות, ואגדות, מוסר השכל, והנהגות ישרות, אשר כל השומע, יוסיף לקח בחכמתו ובדוחב לבבו, גם המשך סיפורים אמתיים, למען דעת, כי עמדו אבותינו בנסיון, ונמצאו זַכים ותמימים בעבודתם, ובעה"י עוד נמצאים אנשים יקרים ונכבדים, בכל מדינה ומדינה, הנכספים לדעת דברים כאלה, ויכעס מאוד לנפשם. ואנוכי הנני היום רפה ידים, מפני זכרון תרועת שבר לבבי, יום עלות למרום נשמת בתי היקרה מ' פאגעל ע"ה, בשנת תר"ח לפ"ק, תהי מנוחתה בכבוד בג"ע, ומשכורתה שלימה מאת ד', כי הרבה מעשים טובים עשתה בחיי', תנצב"ה. ואתה אחי יקירי תתענג על שלום רב כאות נפשך וכעתירת אחיך דוה"כ דש"ת בלו"כ משה לאנדסבערג.

ברכת חיים ושלום לזוגתך גיסתי היקרה הצדיקת הרבנית מ' נעכקה תי' ולכי"ח הנאהבים שי' ובייחוד לבנך בכורך הה"ג החכם השלם מו"ה משה ני' דר' ורב בק"ק ליגניטץ ע"ז היקרה הרבנית תי'. וד"ש מאת זוגתי היקרה מנב"ת מ' לאה תחי' ומבני התו' הנכבד מ' יוסף חיים שי' ע"ז היקרה מ' הינדא תחי' גם מאת גיסי הרבני הנגיד מו"ה רפאל זעעגאל ני' ע"ז היקרה מ' מרים תחי' ומגיסנו הרבני הנגיד מו"ה חיים מארקוס ני' ע"ז אחותינו היקרה מ' טייבכען תחי' וכי"ח שי'.

ד' ברחמיו יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים, וימלא כל משאלות לבבם לטובה.

מכתב ב' ב"ה פוזנא ייט אלול תרכ"ח לפ"ק.

אורך ימים ושנות חיים לכבוד אהו' אחי יד"כ ומחמד לבבי המאוה"ג החכם השלם כש"ת מו"ה ארי' ליבוש ני' האבד"ק ניקאלאי יע"א.

כצאת השמש בגבורתו להאיר על הארץ, כן האיר על עבר פני מכתבך הנחמד אף נעים, ומצאתי שמה חידושים יקרים בהלכה ברורה, וגם באגדות טובות מתוקים מדבש, ובתוכם גם בדבר הענין אשר נשאלתי כי יבקש אחד לסדר לו שבועה, כדי להצדיק א"ע נגד חבירו, אולי יחשוד אותו, אף שאינו אומר בפירוש, ופלפלת בחכמה בש"ס ופוסקים בכמה צדדים, ועליהם אין להוסיף, זולת מקום א' הנחת לפני לפע"ד, מ"ש היו"ד סי' רל"ו ס"ד דבנשבע לאמת דבריו חייב משום שבועת שוא,

וכ"ה ברי"ף בשם הירושלמי וברמב"ם פ"א מהל' שבועות ובס' החינוך וע"ש סי' תל"ה מ"ש בשם הרמב"ן, והט"ז הק' בשם הרשב"ם א"כ אמאי נקיט במתני' הנשבע לשנות את הידוע אפי' באמת את דבריו ג"כ חייב, וע"ז תי' דבדבר שאמת שלא יהי' גוזמא לא הוי ש"ש עכ"ל, ולפע"ד עדיין ק' הא במתני' איירי בניכר לג' ב"א א"כ לא הי' צריך לאמת את דבריו, ואולי כונתו, שלא היו שם ג' ב"א ולא הי' יכול לברר ובהכי איירי מתני', ועכ"פ טוב עשית, כי לא מלאת רצונו של השואל, מפני חומר האיסור, ונתת לו עצה טובה לסבב הדבר, ולתת ת"כ להפיס דעתו ולהוציא מלבו אם יש שום חשד ח"ו. והנה בקשת ממני כבוד אחי נ"י להודיעך מדוע בחר לו ש"ב אדמ"ו הה"ג הדיין המצויין כש"ת מו"ה יעקב זצלל"ה, לחתום א"ע בשם משפחותינו קאלפארי, ולא כן עשו שאר קרובים הצדיקים נ"ע, הנני להשיב. בזה כאשר נודעתי מפי הזקנים, כי הה"ג מוהר"י הנ"ל, נתקבל להיות רב ומורה בכמה קהילות במדינת אשכנז, עוד בהיותו אב בחכמה ורך בשנים, שמה ישב במנוחה ובחרות, לא כן במדינתינו, אשר הראשים הטילו אימתם עליהם. ולא אבו לקבל את השם, באמרם שזה ממדינת שפאניען ולא יתכן אצלינו, לכן נסוגו אחור מדעתם, אבל בכת"י מצאתי כמה פעמים שחתמו כזה, ואחריו החזיק בנו הרב הגדול החכם השלם יד"נ וש"ב כמו"ה משה קאלפארי זצלל"ה לחתום א"ע כמו אביו נ"ע. והנה אתה ידעתי, כי זה היום קדוש, לפרוש מתענוגי עולם, ללמוד ולזכות את נשמת דודתינו, וחמותי הצדיקת א"ח כ"ש מרת הענדל נ"ע, על כן לא אוכל עוד להוסיף אומר ודברים. מאת אחותינו היקרה א"ח מ' אסתר תי' קבלתי מכתב וכן מאחותינו היקרה מ' רעלא תי', וגם מאחינו הרבני השלם מו"ה יעקב נ"י, וכולם מבשרים משלומם הטוב בע"ה.

כה יתן הש"י וכה יוסיף להם, ויחדש עליהם ועלינו שנה טובה, שנת גאולה וישועה ברחמים רבים, וגם אתה תשמח בישועת ד' ותגיל בברכתו, כאות נפשך היקרה וכעתירת אחיך הו"כ דש"ת בלו"כ משה לאנדסבערג.

ברכה ושלום לכל בני ביתך היקרים שי' ולכי"ח שי' ולזוגתך גיסתי הרבנית הצדיקת תחי'.

יאחרי אשר ערכתי את כל הדברים האלה, אפרוש את כפי, ואשפוך שיחי לפני יוצר ובורא את הכל כאשר בחסדיו הגדולים, ה' בעזרתי ובעזרת אחי הרבנים המופלגים שי', לגמור את המחברת הזאת לטובה, כן יתמכנו בימין צדקו, וימצאו דברי התורה ומוסר השכל, חן וחסד בעיני כל רואיהם, ישמע חכם ויוסיף דעת ותבונה, ויהי נועם ד' עלינו, ועל כל עמו בית ישראל עד ביאת הגואל, במהרה בימינו, אמן, אלה דברי הרינה והתפלה, וזאת הברכה אשר ברך

משה בלאאמ"ו הה"ג כמו"ה שלמה זלמן זללה"ה לאנדסבערג.

לוח הטעות.

צד 15 שורה ח' מלמעלה, תחת ואמת צ"ל ואמתו.

,, 24 ,, א' ,, ,, וה ,, וה'.

,, 25 ,, ז' מלמטה, ,, ברני ,, ברכי.

,, 34 ,, ג' מלמעלה, ,, מִקום ,, מְקום.

שם ,, ,, י"א מלמטה, ,, הקדיש ,, הקדוש.

,, ,, ,, ה' ,, טיב ,, טוב.

צד 36 ,, ו' ,, בהיות ,, בהיותו.

,, 47 ,, י"ג ,, איני ,, אינו.

3 1761 07294348 3